**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ**

# КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЕКТ)

на тему: «Особливості функціонування банківського сектора України в умовах воєнного стану»

Здобувача вищої освіти II (магістерського) рівня вищої освіти, II курсу, ФМБз-23-1 групи
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма «Управління процесами у сфері банківського бізнесу»

Сапальова Віктора Вікторовича

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., проф.

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., проф.

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «16» 01 2025 № 11

Завідувач
кафедри _____ Береславська Олена Іванівна, д.е.н., проф.

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь - 2025

Реєстрація № 13 12.02.2025р. _____

(дата) (підпис відповідальної осо

Результати перевірки до захисту 04.02.2025р. _____

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис

Результат захисту 98 (вдмінно) 12.02.2025р. _____

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Ткаченко О.І.

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ Пермарівський О.В.

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Баранов Р.О.

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Підсосонна Л.Г.

(підпис) (ініціали, прізвище)

# БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

| Об'єкти контролю | Діапазон оцінки балах | Фактична кількість балів | Примітки | Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи) |
|---|---|---|---|---|
| **ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ** 12.02.2025р. | | | | |
| **1. Доповідь** | **від 0 до 10** | 10 | | Береславська О.І. |
| **2. Роздатковий матеріал** | **від 0 до 5** | 5 | | Пернарівський О.В. |
| **3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання** | **від 0 до 25** | 24 | | Баранов Р.О.<br>Підсосонна Я.Г. |
| **4. Апробація (участь у конференціях)** | **від 0 до 10** | 10 | | Приймостра І.О. |
| **РАЗОМ БАЛІВ** | **від 0 до 50** | 49 | | |
| **ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ** | **від 0 до 100** | 98 | | |

## ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

| Оцінка за 100-бальною шкалою | Оцінка за шкалою ЄКТС | Оцінка за національною шкалою | Дата | П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи) |
|---|---|---|---|---|
| 98 | H | 5 (відмінно) | 12.02.2025р | Береславська О.І.<br>Пернарівський О.В.<br>Приймостра І.О. |

## Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

| Оцінка за 100-бальною шкалою | Оцінка за шкалою ЄКТС | Оцінка за національною шкалою |
|---|---|---|
| **90-100** | **A** | **5 (відмінно)** |
| **80-89** | **B** | **4 (добре)** |
| **70-79** | **C** | |
| **60-69** | **Б** | **3 (задовільно)** |
| **50-59** | **E** | |
| **35-49** | **FX** | **2 (незадовільно)** |

Факультет фінансів та цифрових технологій
Кафедра фінансових ринків та технологій

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма Управління процесами у сфері банківського бізнесу

**Затверджую**

Завідувач кафедри _____

«12» грудня 2023 року

**Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)**

**здобувачу вищої освіти**

Сапальов Віктор Вікторович

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту): «Особливості функціонування банківського сектора України в умовах воєнного стану», затверджена наказом ректора від «26» грудня 2024 року №1732

2. Строк здачі закінченої роботи – 01.11.2024

3. Мета роботи полягає в дослідженні адаптації банківського сектора України до умов воєнного стану та аналізі ефективності заходів, впроваджених для забезпечення фінансової стабільності.

4. Об'єкт дослідження є банківська система України в умовах воєнного стану

Предметом дослідження є механізми функціонування банківського сектора в умовах кризового періоду.

5. Орієнтовна база дослідження - інформація з офіційних джерел, включаючи звіти Національного банку України, статистичні дані, аналітичні огляди та наукові публікації.

6. Вихідні дані для роботи - звіти та огляди Національного банку України, статистичні дані про діяльність банків, аналітичні матеріали та наукові статті, що висвітлюють проблеми банківського сектору.

7. Перелік графічного матеріалу – оприлюднені Національним банком України графіки та діаграми показників діяльності банків, банківських нормативів.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом): Вступ: Актуальність теми дослідження, мета та завдання роботи. Розділ 1. Засади функціонування банків в передвоєнний час: банківський сектор у контексті макроекономічної стабільності до введення воєнного стану, виклики введення воєнного стану для вітчизняної банківської системи. Розділ 2. Оцінка ролі держави у подоланні проблем банків у умовах воєнного стану: Аналіз регулятивних заходів Національного банку України зі стабілізації банківського сектору (бланкове рефінансування, облікова політика та резервні

вимоги, ініціативи POWER BANKING, облігації внутрішньої державної
як основний інструмент підвищення ліквідності банківського сектору. Р
Перспективи повоєнного розвитку банківського сектору: удоскон
стабілізаційних заходів НБУ на банківському ринку, запрова
інноваційних банківських продуктів та послуг. Висновки: Основні резу
дослідження та рекомендації для подальшого розвитку банківського сект

## 7. Календарний план виконання роботи

| № зп | Етапи виконання | Термін виконання |
|---|---|---|
| 1. | Вибір теми та її затвердження | до 15.12.2023 |
| 2. | Вивчення літературних джерел та складання плану роботи | до 29.02.2024 |
| 3. | Підготовка вступу та І розділу роботи | до 30.04.2024 |
| 4. | Підготовка ІІ розділу роботи | до 30.06.2024 |
| 5. | Підготовка ІІІ розділу та висновків дипломної роботи | до 30.10.2024 |
| 6. | Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника | до 15.11.2024 |
| 7. | Подача дипломної роботи на кафедру у електронному вигляді для перевірки на антиплагіат | з 18.11.2024 по 12. |
| 8. | Попередній захист дипломної роботи | з 16.12.2024 по 30. |
| 9. | Захист дипломної роботи | З 03.02.2025 по 10. |

8. Дата видачі завдання «15» грудня 2024 року

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ Гаєвська О.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гаєвська О.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ В.В. Семенов
(підпис) (ініціали, прізвище)

**Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи (проєкту)**

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня групи ФЕВЗ-23-1 Сапальова В.В. на тему „Особливості функціонування банківського сектору України в умовах воєнного стану" повністю відповідає вимогам.

В роботі розглядаються засади функціонування банків у передвоєнній час. Зроблено висновок щодо рівні ризиків у порівнянні кредитів банків в умовах воєнного стану. Визначено їх роль в ВВП та його внесок у забезпечення стійкості банків в період воєнного стану.

На основі проведеного дослідження допрацювані перспективні напрями покращення діяльності банківського сектору України.

Кваліфікаційна робота Сапальової В.В. заслуговує на високу позитивну оцінку.

**Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)**

_____ О.І. Береславська

(підпис) (дата)

**Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)**

Кваліфікаційна робота (проєкт) здобувача вищої освіти

Сапальова Вікторія Вікторовича

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «10» грудня 2024 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ Береславська О.І.

(підпис) (прізвище, ініціали)

**РЕЦЕНЗІЯ**

на кваліфікаційну роботу (проєкт)
здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Сапальова Віктора Вікторовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Особливості функціонування банківського сектора України в умовах воєнного стану
(назва теми)

Актуальність теми роботи зумовлена необхідністю глибокого аналізу ролі банківської системи в умовах війни, коли стабільність фінансового сектора стає критично важливою для економічної ситуації в країні. У таких умовах важливо зрозуміти, як банківська система адаптується до нових викликів і які інструменти використовує Національний банк України для забезпечення ліквідності та стабільності. У нинішній ситуації, коли Україна стикається з безпрецедентними викликами через повномасштабну війну, стабільність банківської системи має вирішальне значення для економічної ситуації в країні. Тема роботи є надзвичайно важливою, оскільки дає змогу глибше зрозуміти, як банківська система адаптується до умов воєнного стану, які інструменти використовує Національний банк України для підтримки стабільності та ліквідності, і як ці заходи впливають на економіку в цілому.

Автор роботи детально проаналізував ключові аспекти функціонування банківської системи в умовах війни, зокрема, впровадження механізмів стабілізації, таких як бланкове рефінансування, розвиток інтернет-банкінгу та концепція Power Banking, що дозволяють зберігати доступність фінансових послуг навіть під час криз. Автор також окремо розглядає важливість випуску військових облігацій як інструменту для фінансування оборонних потреб держави та зміцнення фінансової стабільності.

Метою дослідження є не тільки вивчення адаптації банківського сектору до нових умов, але й оцінка ефективності застосованих державних заходів, що сприяють стабільності та ліквідності фінансової системи. Робота базується на

комплексному аналізі законодавчої та нормативно-правової бази, що допомагає вивести обґрунтовані висновки щодо ефективності дій Національного банку України та банків у кризових умовах.

Загальний висновок і оцінка роботи. Робота демонструє високий рівень наукової підготовки автора, який зміг всебічно та глибоко дослідити важливу проблему функціонування банківської системи під час війни. Автор вдало поєднує теоретичні підходи з практичними рекомендаціями, що робить дослідження цінним не тільки з наукової точки зору, а й для практичного застосування в банківській сфері.

Робота заслуговує високої оцінки та може бути рекомендована до оцінки "відмінно". Вона має важливе практичне значення і буде корисною як для банківських установ, так і для органів регулювання, а також для економіки України в цілому.

Рецензент – Директор Департаменту кредитного аналізу та підтримки ліквідності Національного банку України.

(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

Національний банк України Для документів м. Київ

(підпис, М.П.)

І. В. Пронін

(ініціали, прізвище)

«10» січня 2025 р.

# АНОТАЦІЯ

Особливості функціонування банківського сектора України в умовах воєнного стану

Мета роботи полягає в дослідженні адаптації банківського сектора України до умов воєнного стану та аналізі ефективності заходів, впроваджених для забезпечення фінансової стабільності.

Завданнями роботи є аналіз впливу воєнних дій на банківську систему, оцінка регуляторних заходів Національного банку України, зокрема щодо облікової політики та резервних вимог, а також дослідження ролі військових облігацій у фінансуванні державних видатків.

Предметом дослідження є механізми функціонування банківського сектора в умовах кризового періоду.

Об’єктом дослідження є банківська система України в умовах воєнного стану.

Базою дослідження виступає інформація з офіційних джерел, включаючи звіти Національного банку України, статистичні дані, аналітичні огляди та наукові публікації.

За результатами дослідження сформульовані рекомендації щодо подальшого розвитку банківського сектора в умовах нестабільності та під час післявоєнної відбудови.

Одержані результати можуть бути використані для вдосконалення стратегій управління банківськими установами, оптимізації регуляторної політики та підготовки до можливих майбутніх кризових ситуацій.

Кваліфікаційна робота містить 62 сторінки, 3 рисунки, 5 додатків, список використаних джерел з 41 найменувань.

Ключові слова: банківський сектор, воєнний стан, Національний банк України, грошово-кредитна політика, резервні вимоги, військові облігації, фінансова стабільність, інтернет-банкінг, економічна адаптація, відбудова економіки.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024

Рік захисту роботи 2025

# ANNOTATION

Peculiarities of the Functioning of Ukraine’s Banking Sector Under Martial Law

The purpose of this work is to study the adaptation of Ukraine’s banking sector to the conditions of martial law and to analyze the effectiveness of the measures implemented to ensure financial stability.

The objectives of this study include analyzing the impact of military actions on the banking system, evaluating the regulatory measures taken by the National Bank of Ukraine, particularly regarding accounting policy and reserve requirements, and examining the role of war bonds in financing government expenditures.

The subject of the research is the mechanisms of the banking sector’s functioning during a crisis period.

The object of the research is Ukraine’s banking system under martial law.

The research base consists of information from official sources, including reports from the National Bank of Ukraine, statistical data, analytical reviews, and scientific publications.

Based on the results of the research, recommendations are formulated for the further development of the banking sector in conditions of instability and during post-war recovery.

The results obtained may be used to improve strategies for managing banking institutions, optimize regulatory policy, and prepare for possible future crisis situations.

The qualification work contains 62 pages, 3 figures, 5 annexes, and a list of references with 41 titles.

Keywords: banking sector, martial law, National Bank of Ukraine, monetary policy, reserve requirements, war bonds, financial stability, internet banking, economic adaptation, economic recovery.

Year of the qualification work: 2024

Year of defense: 2025

# ЗМІСТ

**ВСТУП** ..... **3**
**РОЗДІЛ 1 ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВ У ПЕРЕДВОЄННИЙ ЧАС** ..... **6**
1.1 Банківський сектор у контексті макроекономічної стабільності до введення воєнного стану ..... 6
1.2 Виклики введення воєнного стану для вітчизняної банківської системи ..... 12
**РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РОЛІ ДЕРЖАВИ У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ** ..... **18**
2.1 Аналіз регулятивних заходів Національного банку України зі стабілізації банківського сектору ..... 18
2.2 Облігації внутрішньої державної позики як основний інструмент підвищення ліквідності банківського сектору ..... 36
**РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ** ..... **43**
3.1 Напрями удосконалення стабілізаційних заходів НБУ на банківському ринку ..... 43
3.2 Шляхи запровадження інноваційних банківських продуктів та послуг…..... 46
**ВИСНОВКИ** ..... **50**
**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ** ..... **52**
**ДОДАТКИ** ..... **58**

# ВСТУП

В умовах сучасних глобальних викликів та економічної нестабільності, викликаної воєнними діями в Україні, особливості функціонування банківського сектора країни набувають особливої важливості. Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації банківська система України зазнала значних змін, які прямо вплинули на її стабільність, ліквідність та здатність виконувати свої функції. У цих умовах Національний банк України, як регулятор банківського ринку, виконує ключову функцію в розробці та впровадженні інструментів для стабілізації фінансового сектору.

Актуальність теми дослідження зумовлена новими викликами, що постали перед банківською системою України, зокрема, потребою підтримання стабільності і фінансової надійності в умовах воєнного стану. Банківська система повинна забезпечувати безперебійне надання послуг населенню та бізнесу, що стало можливим завдяки низці інструментів та заходів, впроваджених Національним банком України.

Незважаючи на відносну новизну даної тематики, особливості здійснення монетарної політики та функцій центрального банку під час війни, тематика забезпечення стабільної діяльності банківського сектору, була предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: D. Vavra, B. Topf, N. Ray, Y. Gorodnichenko, О. Петрика. Питання ліквідності банків та їх платоспроможності, функціонування банківського сектору під час воєнного стану досліджували О.Береславська, Н. Прокопенко, В. Мирончук, І. Шепель, які розглядали фундаментальні принципи діяльності банків в цей період. Натомість, зазначена тематика та її актуальність потребує подальшого дослідження.

Мета роботи полягає в дослідженні процесів адаптації банківського сектора України до умов воєнного стану, проведенні аналізу ефективності заходів, впроваджених державою в особі Національного банку України

спрямованих на забезпечення фінансової стабільності банківського сектору, а також окреслення перспектив повоєнного розвитку.

**Для досягнення мети дослідження роботи визначено такі завдання:**

- **розглянути функціонування банківського сектору у контексті макроекономічної стабільності до введення воєнного стану;**
- **дослідити виклики введення воєнного стану для вітчизняної банківської системи;**
- **проаналізувати регулятивні заходи Національного банку України зі стабілізації банківського сектору;**
- **оцінити роль облігацій внутрішньої державної позики як інструменту, що відіграв та відіграє й надалі основну роль у забезпеченні стабільної діяльності банківського сектору;**
- **запропонувати напрями з удосконалення стабілізаційних заходів НБУ на банківському ринку;**
- **визначити шляхи впровадження інноваційних банківських продуктів та послуг.**

***Об'єктом дослідження*** **є банківський сектор України в умовах воєнного стану.**

***База дослідження*** **- банки різних форм власності (державні та приватні), а також Національний банк України як державний регулятор.**

*Предмет дослідження* складає сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають у процесі функціонування банківської системи України в умовах воєнного стану та її адаптація до післявоєнного часу.

Методи дослідження. Методологічна основа сформована системою методів діалектичної логіки та наукового пізнання — для розгляду теоретичних засад стабілізації та розвитку банківської системи в умовах воєнного та післявоєнного стану; індукції та дедукції, порівняння, групування, економіко-статистичного аналізу, графічної інтерпретації — для дослідження ефективності заходів державного регулювання та використання державних інструментів

(наприклад, облігацій бланкового рефінансування, внутрішньої державної позики) в умовах воєнного стану.

Науково-практична значимість результатів дослідження полягає в розробці стратегічних рекомендацій для зміцнення банківського сектору як у період воєнного стану, так і під час післявоєнного відновлення економіки. Це дослідження також дозволить оцінити ефективність державних інструментів стабілізації, зокрема, з акцентом на роль Національного банку України. Аналіз цих інструментів є важливим не лише з огляду на перспективи післявоєнного відновлення, а й у контексті забезпечення довгострокової стабільності фінансової системи в майбутньому.

# РОЗДІЛ 1. ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВ У ПЕРЕДВОЄННИЙ ЧАС

## 1.1. Банківський сектор у контексті макроекономічної стабільності до введення воєнного стану

Банківський сектор України до початку воєнного стану був одним із ключових елементів макроекономічної стабільності країни та демонстрував високий рівень дохідності. Завдяки реформам, які розпочалися після фінансової кризи 2014-2015 років, банківська система пройшла етап масштабного очищення. Основними макроекономічними та мікроекономічними досягненнями цього періоду стали: стабілізація курсу гривні, зниження темпів інфляції, зростання ВВП, скорочення частки непрацюючих кредитів, посилення вимог до капіталізації банків та поліпшення регуляторного нагляду.

Макроекономічне середовище має значний вплив на банківський сектор, оскільки визначає ключові передумови функціонування та розвитку банківських установ.

І. Лютий та О. Юрчук у контексті забезпечення стабільності банку визначають дві групи факторів які впливають на стабільність, це внутрішні фактори, що включають дотримання корпоративних норм і стандартів ведення банківської діяльності, так і зовнішні умови, серед яких важливими є макроекономічна стабільність та розвиток ринкової інфраструктури [8].

Ми повністю розділяємо цю думку, оскільки фінансова стабільність банку це комплекс дій як і самої установи в особі її персоналу та керівних органів, а також зовнішніх чинників, на які сам банк повпливати не може.

Натомість, відносно аналізу зовнішніх чинників першим спадає на думку так це розглянути питання адаптації банківського сектору до наслідків введення воєнного стану, але, як випливає з дослідження М. Хуторної, адаптація – це пасивна поведінка, і такий підхід банківського сектору призводить до проблем у його управлінні та значно ускладнює досягнення загальних цілей, визначених

стратегією розвитку. Для забезпечення фінансової стабільності банківської системи необхідно зайняти активну позицію та вживати активні та рішучі заходи, спрямовані на зміцнення стабільності, включаючи створення можливостей для протидії загрозам [43].

Ми повністю розділяємо такий підхід, і в даному розділі коротко опишемо той стан банківської системи, який існував напередодні повномасштабного вторгнення, з метою аби дослідити як банківська система реагувала на зовнішні виклики.

Банківська система України на 2021 рік складалася з кількох ключових елементів: центрального банку, комерційних банків (див. Додаток А). Також, на ринку надавали фінансові послуги кредитні спілки та інші небанківські фінансові установи. Основною метою діяльності банків була забезпечення фінансової стабільності та підтримка економічного зростання через надання кредитів, управління депозитами та здійснення платіжних операцій.

Фінансова стабільність українських банків до введення воєнного стану була підтримувана системою капітальних резервів, підвищенням вимог до ліквідності та впровадженням нових норм регулювання. Відзначалося зростання обсягу активів, а також покращення показників рентабельності. Проте, певні ризики, такі як кредитні ризики, залишалися актуальними, особливо в контексті збільшення частки неповернених кредитів у портфелях банків.

Соціально-економічна ситуація в Україні на початку 2022 року також впливала на функціонування банківської системи. Підвищення рівня інфляції, коливання курсу гривні та інші макроекономічні чинники створювали додаткові виклики для банків. Проте на момент введення воєнного стану, банківська система в цілому була готова до адаптації до нових умов, хоч і з певними ризиками.

Значну роль у розвитку банківської системи відіграли технологічні інновації. Багато банків почали впроваджувати цифрові рішення, що дозволило спростити банківські послуги для клієнтів та підвищити ефективність операцій.

Онлайн-банкінг, мобільні додатки та електронні платіжні системи стали невід'ємною частиною банківської діяльності.

Успішне подолання наслідків пандемії COVID-19 стало важливим фактором у підготовці банківської системи до нових викликів, які виникли в умовах війни. Набуті знання та досвід у сфері кризового управління допомогли банкам оперативно реагувати на нові економічні реалії.

Пандемія спонукала банки переосмислити свої бізнес-моделі, орієнтуючись на цифровізацію та інновації. Цей процес не лише підвищив ефективність їхньої діяльності, а й створив основи для швидшого реагування на виклики, пов'язані з війною, таких як зміни в попиті на фінансові послуги, необхідність термінового переоснащення інфраструктури та підтримка клієнтів у кризових умовах.

Таким чином, досвід, отриманий під час подолання пандемії COVID-19, виявився критично важливим для української банківської системи. Це дозволило не лише зберегти стабільність, але й створити умови для оперативного реагування на нові виклики, пов'язані з війною, що, в свою чергу, сприяло підтримці економічної активності та соціальної стабільності в країні.

Напередодні повномасштабного вторгнення російської федерації, 16 лютого 2022 року, Національний банк України оприлюднив черговий звіт про стан банківського сектора. У ньому зазначалося, що у 2021 році банки суттєво збільшили обсяги операцій і подвоїли свій прибуток.

У IV кварталі 2021 року банківський сектор продовжував активно нарощувати активи, основним джерелом яких стали кредитування та операції з державними цінними паперами. Річні темпи зростання корпоративного кредитування в гривні стали найвищими за останнє десятиліття. Іпотечне кредитування зростало майже вдвічі швидше за споживче. Вищі темпи приросту гривневих депозитів у порівнянні з валютними сприяли подальшій дедоларизації вкладів. Активне збільшення операцій та низькі відсоткові ставки за депозитами забезпечили банкам рекордний прибуток, що дозволило їм сформувати

заплановані капітальні буфери. Ці дані були представлені в черговому Огляді банківського сектору від Національного банку України (див. Додаток Б).

Зростання чистих активів банків відбулося завдяки активізації кредитування клієнтів та збільшенню вкладень у депозитні сертифікати Національного банку і облігації внутрішніх державних позик. У IV кварталі 2021 року приріст чистих гривневих кредитів у корпоративному сегменті склав 2,3%, а в річному вимірі перевищив 40%. Кредити населенню зросли на 36,9%, перевищивши рівень, зафіксований до коронакризи, тоді як іпотечні кредити зросли більш ніж на 60% за рік. Частка непрацюючих кредитів у банківському секторі за IV квартал зменшилася на 3,2%, а за рік — на 11%, досягнувши 30%. Це стало можливим завдяки державним банкам, які активно списували старі непрацюючі кредити та одночасно нарощували кредитний портфель. Зростання депозитів підтримувало високий рівень ліквідності банків. Гривневі депозити бізнес-клієнтів зросли на 15,5% за квартал і на 26,4% за рік. Депозити населення в гривні збільшилися на 8,1% за квартал і на 15,3% за рік. Швидше зростання гривневих депозитів порівняно з валютними сприяло зниженню частки валютних коштів до 32,9%.

Прибуток банківського сектора у 2021 році досяг історичного максимуму — 77,5 млрд грн, завдяки швидкому зростанню чистих процентних та комісійних доходів, а також низьким відрахуванням до резервів. Рентабельність капіталу становила 35% порівняно з 19% у попередньому році. Висока прибутковість та значні капітальні резерви дозволили банкам безперешкодно виконати нові регуляторні вимоги і сформувати буфери для поглинання можливих збитків і подальшого кредитування. У результаті прибуток банків вдвічі перевищив рівень 2020 року [12].

Варто зазначити, що станом на кінець 2021 року Національний банк України використовував систему рефінансування банків для підтримки ліквідності банківської системи та забезпечення стабільності на фінансовому ринку (див. Додаток В). Основні інструменти рефінансування включали:

1. Кредити овернайт.

2. Кредити на строк до 90 днів.

3. Тендери з рефінансування на строк до п’яти років.

5. Механізм екстреної підтримки ліквідності (Emergency Liquidity Assistance, ELA).

Варто відзначити, що всі інструменти рефінансування окрім екстреної підтримки ліквідності (Emergency Liquidity Assistance, ELA) працювали в максимально спрощеному і автоматизованому механізмі (на мою думку саме з цієї причини зазначені кредити мають назву «стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи»), і у таких кредитах у якості застави виступав пул високоліквідних активів (як правило облігації внутрішніх державних позик, та інші високоліквідні активи, що відповідали вимогам Національного банку України). Такі види забезпечення сприяли мінімізації ризиків для Національний банк України та сприяли забезпеченню стабільності банківської системи.

Натомість екстрена підтримка ліквідності (Emergency Liquidity Assistance, ELA) мала більше складну процедуру, та надавала банкам можливість розширити перелік застави, і вона надавалася виключно у разі неможливості банку в отриманні ліквідності за допомогою інших засобів як на міжбанківському ринку, так і за допомогою стандартних інструментів регулювання ліквідності.

Ці інструменти були ключовими для підтримання ліквідності та збереження фінансової стабільності, особливо в умовах економічної невизначеності, що зберігалася в Україні внаслідок глобальної пандемії та інших факторів.

Слід зазначити, що з огляду на стабілізацію грошово-кредитного ринку після пандемії COVID-19, з 1 жовтня 2021 року Національний банк України припинив проведення операцій із довгострокового рефінансування терміном до 5 років (тендери на їх проведення більше не оголошувалися). Крім того, було скорочено термін надання кредитів рефінансування для банків з 90 до 30 днів [39].

Відповідно до оприлюдненої статистики, станом на кінець 2021 року, заборгованість банків за кредитами рефінансування наближалася до близько 100 млрд грн [11].

Але якщо брати динаміку, то за 2021 рік заборгованість банків за кредитами рефінансування зросла на 33,6 млрд (+54%) — до 95,6 млрд грн.

Зростання заборгованості банків за кредитами рефінансування у 2021 році пояснюється кількома ключовими факторами:

- Потреба в ліквідності через кризові явища (пандемія COVID-19);
- Інфляційні процеси та коливання облікової ставки (протягом 2021 року Національний банк України кілька разів підвищував облікову ставку з метою контролю інфляції. Таке підвищення облікової ставки зумовило зростання вартості кредитів для банків і спонукало їх шукати рефінансування для покриття збільшених витрат);
- Зростання кількості банків, які активно інвестували в облігації державної позики.

Але ближче до кінця 2021 року банківська система України стабілізувалася завдяки ефективним заходам Національного банку, який підвищив облікову ставку (до 9% наприкінці 2021 року, починаючи з 6% на початку року) для контролю інфляції та відновлення економічної активності. Банки активно погашали свої борги перед Національним банком України, що стало можливим через зростання економічної активності та внутрішні ресурси, а також зниження глобальних ризиків, які дозволили банкам зменшити свою залежність від рефінансування.

Ці чинники допомогли забезпечити стабільність і прогнозованість фінансового ринку на кінець року. Водночас, накопичений досвід дозволив банківській системі ефективно реагувати на кризові ситуації, забезпечуючи безперервність її функціонування навіть у складних умовах. Усе це стало запорукою фінансової безпеки України, що є надзвичайно важливим у контексті подальших викликів та невизначеності, пов’язаних із війною.

## 1.2 Виклики введення воєнного стану для вітчизняної банківської системи

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року через широкомасштабне вторгнення російської федерації стало значним випробуванням для банківської системи країни. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» проголосив запровадження особливого правового режиму, який передбачає обмеження окремих конституційних прав та свобод громадян, а також передбачає необхідність запровадження спеціальних заходів у сфері економіки, включаючи фінансовий сектор [37].

Проблематика функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану стала відносно новим об'єктом дослідження у науковій сфері. Це пов'язано із зростанням потреби в адаптації банківських структур до кризових обставин, викликаних воєнними діями, що вимагає розробки нових підходів до забезпечення фінансової стійкості та ефективного управління банківськими операціями.

Але, незважаючи на новизну цього об’єкта дослідження, станом на сьогодні вже багато вчених активно вносять свій вагомий внесок в науку щодо дослідження даної тематики. Зокрема, варто звернути особливу увагу на публікацію таких вчених як Прокопенко Н. С., Мирончук В. М., Шепель І. В., які у своїй статті «Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни» роблять кваліфікований аналіз, та виокремлюють принципи, які є фундаментальними основами функціонування банків в цей період. До основних принципів діяльності банківської системи в умовах війни вищезазначені автори відносять: «законність, економічна самостійність, відповідальність за своїми зобов’язаннями та її розмежування з державою, легальність здійснення банківських операцій, дотримання економічних нормативів, забезпечення права вибору банківської установи, забезпечення виконання взятих зобов’язань перед клієнтами і третіми особами, збереження довіри клієнтів до банківського сектору». При чому останній принцип автори відзначають як головний принцип

в умовах війни, дотримання якого можливо через дотримання перелічених вище принципів [38].

Поділяємо думку авторів щодо наведених принципів діяльності банківської системи в умовах війни, оскільки вони є основою для стабільності та надійності фінансових установ у такі складні часи. Дотримання законності, економічної самостійності, відповідальності, легальності, виконання зобов'язань і захисту прав клієнтів забезпечує цілісність та стійкість банків, що надзвичайно важливо для підтримки економічної безпеки держави та суспільної довіри до фінансової системи.

Ці принципи не тільки сприяють збереженню стабільності, але й забезпечують адаптацію до надзвичайних умов. Вони гарантують клієнтам, що, незважаючи на виклики, банки залишаються надійними партнерами, готовими виконувати свої зобов'язання. Така стійкість і передбачуваність є ключовими для підтримки нормального функціонування економіки та зменшення фінансових ризиків у періоди невизначеності.

Натомість, необхідно виокремити ще один важливий принцип діяльності банківської системи в умовах війни, а саме операційну стійкість, яка полягає у здатності банків швидко адаптуватися до екстремальних умов та забезпечувати безперервність роботи. Цей принцип передбачає, що банки повинні мати стратегії та інструменти для подолання кризових ситуацій, таких як кібератаки, фізичні загрози або блекаути. Операційна стійкість дозволяє зберегти стабільність фінансових потоків і гарантує доступ клієнтів до основних банківських послуг, що сприяє збереженню довіри до банківської системи та захисту економічної безпеки країни.

Саме на цей принцип і звернув увагу Базельський комітет з банківського нагляду, публікуючи у квітні 2024 року основні принципи ефективного банківського нагляду [1].

В контексті операційної стійкості необхідно виокремити наступні найвагоміші виклики, з якими зіткнулася банківська система.

Першочерговим викликом для банківської системи стало забезпечення стабільності та збереження ліквідності в умовах різкого зростання ризиків та невизначеності. Банки зіштовхнулися з необхідністю підтримувати достатній рівень ліквідності для забезпечення безперебійної роботи мереж банкоматів та касових центрів, а також задоволення попиту на готівкові кошти, який суттєво зріс на фоні паніки серед населення. Крім того, на тлі обмеження логістичних зв'язків з окремими регіонами та загострення військових дій банки стикнулися з ускладненням операційної діяльності, особливо в прифронтових зонах.

На початку війни банківська система України стикнулася з великими труднощами через масовий відтік коштів. Зі зростанням невизначеності та ризиків громадяни активно знімали готівку, намагаючись захистити свої заощадження та забезпечити фінансову стабільність. Виникнення загрози воєнних дій посилило страхи серед населення, яке прагнуло мати під рукою достатньо коштів на випадок перебоїв з доступом до банківських послуг чи необхідності забезпечити основні потреби під час евакуації. Відтік коштів суттєво вплинув на ліквідність банків, які зіштовхнулися з нестачею ресурсів для виконання зобов'язань перед клієнтами.

За інформацією Голови Ради Національного банку Б.Данилишина, «...з початку війни з росією українці зняли з гривневих рахунків 35,5 млрд грн» [44]. Це потребувало швидких та ефективних заходів з боку Національного банку України для стабілізації ситуації.

Другим значущим викликом стала підтримка платоспроможності банків в умовах значного зниження економічної активності. Банки зіткнулися з необхідністю здійснювати реструктуризацію кредитних портфелів, що передбачало перегляд умов обслуговування боргових зобов'язань клієнтів, які потрапили у скрутне фінансове становище через військові дії. Введення воєнного стану також зобов'язало банки зосередитися на забезпеченні стійкості та адаптації до нових викликів, таких як зростання обсягів неплатежів за кредитами та зниження попиту на банківські послуги. Це беззаперечно мало негативні наслідки для банківського сектору, зокрема, у зв'язку зі збільшенням

збитковості, оскільки зниження платоспроможності клієнтів змушує банки формувати резерви на покриття кредитних ризиків, що вимагається відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). А в свою чергу зростання обсягів проблемних активів у кредитному портфелі негативно впливає на прибутковість банків, зменшуючи їх капітал та фінансову стійкість, що, також, може мати негативні наслідки і для держави, оскільки нестабільність банківської системи створює ризики для загальної економічної стабільності та уповільнює процеси відновлення та розвитку.

Наприкінці квітня 2022 року, Національний банк України проаналізувавши статистичні дані банків констатував, що у І кварталі збиток банківського сектору становив 160 млн грн. Так, зокрема, у січні–березні 2022 року банки продемонстрували від'ємний фінансовий результат, 0,16 млрд грн через отриманий у березні чистий збиток у розмірі 10,07 млрд грн. Натомість, в січні-лютому чистий прибуток банківського сектору становив 9,91 млрд грн.

Слід зазначити, що відповідно до МСФЗ 9 (IFRS 9), банки зобов'язані створювати резерви для покриття очікуваних кредитних збитків (Expected Credit Loss, ECL) на всіх етапах кредитування, враховуючи як поточний, так і майбутній кредитний ризик. Ця модель орієнтована на прогнозування та оцінку потенційних втрат за кредитами, що дозволяє більш оперативно враховувати збитки в порівнянні з попередньою моделлю, яка базувалася на фактично понесених збитках (incurred loss) [9].

МСФЗ 9 передбачає три ключові етапи оцінки кредитних втрат:

- перша стадія — резерв формується на рівні очікуваних кредитних збитків за 12 місяців (12-month ECL), якщо ризик дефолту з моменту первісного визнання кредиту суттєво не змінився;

- друга стадія — у разі суттєвого зростання ризику дефолту резерв розраховується на основі очікуваних збитків за весь строк дії кредиту (Lifetime ECL);

- третя стадія — якщо кредит вважається знеціненим, резерв також формується на основі очікуваних збитків за весь строк дії кредиту, враховуючи його амортизовану вартість.

Банки також зобов'язані забезпечувати прозорість у розкритті методології розрахунку резервів та змін у кредитному ризику, які можуть впливати на ці оцінки. Така система резервування дозволяє банкам точніше відображати фінансові ризики та підтримувати стабільність капіталу, відповідно до вимог Базельського комітету, який враховує ці положення у своїх регуляторних стандартах.

Отже, з урахуванням вимог МСФЗ, негативний фінансовий результат у першому кварталі був зумовлений значними обсягами сформованих резервів під очікувані збитки через наслідки війни. За цей період банки сформували резерви на суму 21,57 млрд грн, з яких лише у березні – 15,86 млрд грн [32].

Третім ключовим викликом для банківської системи стало забезпечення безпеки фінансових операцій та захисту активів клієнтів. В умовах воєнного стану банки були змушені впроваджувати додаткові заходи для протидії шахрайству, кібератакам та іншим формам економічної злочинності.

Слід також зазначити, що українські банки на територіях, де тривали бойові дії або які були тимчасово окуповані, зазнали втрат близько 470 млн грн, що становить лише 0,6% усієї готівки в банківській системі станом на переддень повномасштабного вторгнення. До початку травня 2022 року ця сума втрат була рівномірно розподілена між готівковою гривнею та іноземною валютою. Окрім того, банки знищили та вивезли близько 60 млн грн банкнот національної валюти для подальшого обміну в Національному банку України.

На окупованих територіях залишилися сотні відділень банків, об'єкти інвестиційної нерухомості та інше майно. Станом на початок травня залишкова вартість цієї нерухомості перевищувала 700 млн грн [35].

Отже, банки в умовах воєнного стану зіткнулися з серйозними викликами, серед яких посіли важливе місце забезпечення безпеки фінансових операцій та захисту активів клієнтів. Ситуація на окупованих та бойових територіях

потребувала впровадження додаткових заходів безпеки, щоб запобігти фінансовим втратам від шахрайства та кібератак. Водночас українська банківська система зуміла мінімізувати втрати: загальна сума втраченої готівки становила лише 0,6% від загального обсягу до повномасштабного вторгнення. Однак, банки понесли втрати в нерухомості, об’єкти якої, що залишилися на окупованих територіях, мають вартість понад 700 млн грн. Ці обставини підкреслюють важливість адаптації банківських систем до надзвичайних умов та швидкої реакції на нові виклики.

Варто зазначити, що згодом Україна зіткнулася з явищем блекаутів, спричинених пошкодженням енергетичної інфраструктури ворожими атаками. Блекаути стали серйозним випробуванням для банківської системи під час воєнного стану, оскільки вони значно ускладнювали роботу банкоматів, які залишалися без живлення до 15% робочого часу у пікові періоди. Для забезпечення безперервності операцій банки змушені були активно використовувати генератори та інші резервні джерела енергії, що вимагало значних фінансових витрат.

Національний банк України відзначив, що відключення електроенергії суттєво вплинули на продуктивність економіки, зокрема, знизивши реальний ВВП у четвертому кварталі 2022 року на 4 відсоткові пункти [41].

Таким чином, введення воєнного стану стало каталізатором для банківської системи, змусивши банки адаптувати свої операції та стратегії до нових реалій. Банки, зокрема, зіткнулися з необхідністю балансувати між забезпеченням ліквідності, безпекою фінансових операцій та підтриманням фінансової стійкості. Це вимагало як від банків, так і від регулятора оперативних рішень, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи України в умовах війни.

# РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РОЛІ ДЕРЖАВИ У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

## 2.1 Аналіз регулятивних заходів Національного банку України зі стабілізації банківського сектору

Відповідно до статті 99 Конституції України: «забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України» [7].

Частина перша статті 2 Закону України «Про Національний банк України» визначає, що «Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України» [6].

Згідно з нормами статті 6 Закону України «Про Національний банк України»: «при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі, а також у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи».

Статтею 7 Закону України «Про Національний банк України» визначено: «Національний банк виконує й інші функції, зокрема, відповідно до розроблених Радою Національного банку України основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику; виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; визначає особливості функціонування банківської системи України, діяльності небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк, здійснення нагляду, в тому числі валютного, за такими особами у разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку».

Пунктом 1 частини першої статті 42 Закону України «Про Національний банк України» передбачено: «Для забезпечення виконання покладених на нього функцій Національний банк здійснює, серед іншого, операції щодо надання кредитів банкам для підтримки ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування Національного банку та в порядку, визначеному Національним банком».

Отже, на основі комплексного аналізу норм Закону України «Про Національний банк України» можна дійти висновку, що рефінансування банків, яке здійснюється Національним банком України, спрямоване на виконання його ключових функцій. Основними цілями цього процесу є досягнення та підтримка цінової стабільності в країні, а також зміцнення фінансової стійкості, включаючи забезпечення стабільності банківської системи. Це досягається шляхом надання банкам кредитів для підтримки ліквідності на умовах, визначених Національним банком. Під час воєнного стану або особливого періоду умови рефінансування повинні спрощуватися, оскільки банки стикаються з додатковими труднощами, такими як втрата ліквідності, операційні ризики та загроза неплатоспроможності, що потребує швидкої і гнучкої підтримки з боку Національним банком України.

Як вже зазначалося в попередньому розділі, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України мало вплив на банківський сектор, і Національний банк України на виконання своїх закріплених законом функцій повинен був вживати дієвих та рішучих заходів, таких як забезпечення ліквідності банківської системи, підтримка стабільності національної валюти, а також захист фінансового сектору від зовнішніх та внутрішніх ризиків, які виникли внаслідок військових дій. Одним із ключових інструментів Національного банку України стало рефінансування банків через надання короткострокових кредитів для підтримки їхньої ліквідності, що дозволяло забезпечувати своєчасне виконання банками зобов’язань перед клієнтами та уникати масових дефолтів.

На початку воєнного стану банки зіткнулися з масовим відтоком депозитів, що зумовило необхідність оперативного забезпечення їхньої ліквідності. У

зв’язку з чим, Національний банк України екстрено передбачив можливість бланкового рефінансування.

В перший день повномасштабного вторгнення, було прийнято декілька важливих Постанов Правління Національного банку України від 24.02.2022 №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» та №22 «Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану», дія яких, зокрема, була спрямована на здійснення заходів щодо підтримки ліквідності банків в період воєнного стану.

Вищевказана постанова №18 мала більш загальний характер, та зокрема, визначала: «НБУ здійснює бланкове рефінансування банків для підтримки ліквідності без обмежень по сумі терміном до 1 року з можливістю пролонгації ще на 1 рік» [28].

Більшу деталізацію було відображено в постанові №22, яка передбачала: «Національний банк України проводив бланкові операції з рефінансування (кредити овернайт та кредити рефінансування бланкові) відповідно до діючих нормативно-правових актів з урахуванням особливостей, визначених цією постановою, та на підставі вже укладених діючих генеральних кредитних договорів» [27].

Тобто, для запровадження вказаного інструменту, було використано нормативно-правову та програмно-технологічну базу, яка використовується для стандартних інструментів з регулювання ліквідності банків.

Крім того, даною постановою було також визначено, що обсяг бланкових кредитів має не перевищувати 30 % залишків коштів фізичних осіб станом на 23 лютого 2022 року. На думку регулятора, вказаний відсоток мав повністю покрити брак ліквідності, який був викликаний відтік коштів. Цей ресурс потрібен, аби банки, в яких спостерігатимуться відпливи коштів фізичних осіб, змогли їх компенсувати [3].

Обґрунтування бланкового рефінансування банків у період воєнного стану полягало в нагальній потребі підтримати їхню ліквідність в умовах швидкого відтоку коштів. В умовах війни, коли відбуваються різкі зміни в економічній

активності та поведінці клієнтів, банки зіткнулися з суттєвими труднощами у формуванні пулу активів, який традиційно забезпечується ліквідними інструментами, такими як іноземна валюта або облігації внутрішньої державної позики.

Однак війна призвела до дефіциту таких активів, оскільки іноземна валюта була обмежена через високий попит, а вільні облігації внутрішньої державної позики, які могли б слугувати забезпеченням, у багатьох випадках або обтяжені іншими зобов'язаннями, або знаходяться в обмеженій кількості. Бланкове (беззаставне) рефінансування стало оптимальним варіантом, який дозволив банкам оперативно отримувати кошти, необхідні для підтримки ліквідності та стабільного функціонування системи в цілому, без вимог до негайного надання активів як забезпечення.

У перший день після початку повномасштабного вторгнення Національний банк України оперативно надав банкам кредити рефінансування на суму 26,67 млрд грн [31].

Така своєчасна підтримка стала важливим кроком для забезпечення ліквідності банків, які опинилися під тиском масових відтоків коштів і різкого зростання фінансових ризиків. Умови рефінансування були максимально спрощені, включаючи бланковий характер надання коштів, адже банки не мали можливості надати достатньо активів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики чи валюти, для забезпечення кредитів. Це рішення Національного банку України забезпечило банкам доступ до термінової фінансової підтримки, необхідної для стабільного функціонування банківської системи в умовах надзвичайного навантаження.

За статистикою Національного банку України, обсяг кредитів рефінансування, наданих 24 лютого, встановив новий рекорд, перевищивши показники майже дворічної давності. На початку пандемії COVID-19 банки вдавалися до рефінансування на суму не більше 10–11 млрд грн за один день, тоді як в перший день повномасштабного вторгнення цей показник зріс більш ніж удвічі [4].

Такий стрімкий стрибок обсягів рефінансування підкреслює безпрецедентний тиск на банківську систему, викликаний воєнними ризиками і негайною потребою в ліквідності для забезпечення стабільності фінансових операцій у кризовий час.

Слід також підкреслити, що в перший день повномасштабного вторгнення різко скоротився обсяг вільних коштів, які банки традиційно розміщують у депозитні сертифікати Національного банку України. З рівня 39–41 млрд грн цей показник знизився до 3,752 млрд грн [4].

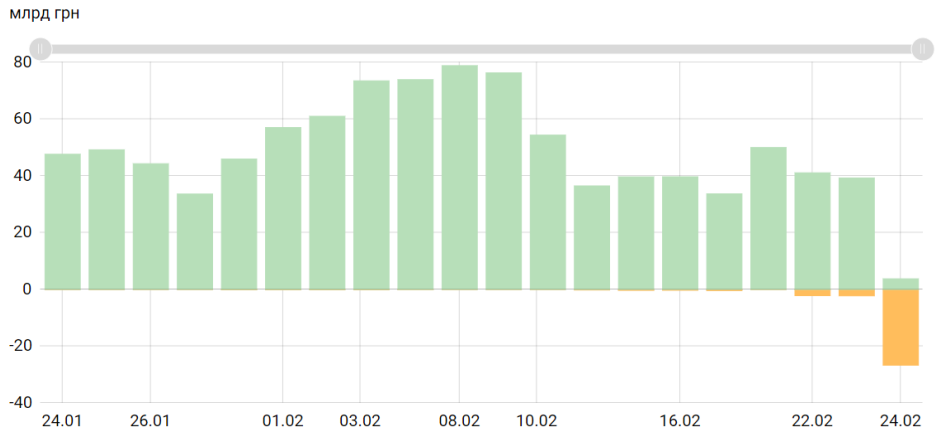
Такий різкий спад свідчить про підвищену фінансову напруженість та необхідність швидкої мобілізації ресурсів для забезпечення безперервності фінансових операцій у кризовий час.

Це відображає критичну потребу банків у ліквідності для забезпечення стабільної роботи в умовах кризи. Депозитні сертифікати, що зазвичай функціонують як дзеркальний інструмент до рефінансування, дозволяють абсорбувати надлишкову ліквідність.

Проте, через різкий відтік коштів на тлі повномасштабного вторгнення, банки відмовилися від розміщення в депозитні сертифікати та, навпаки, зосередилися на залученні коштів у вигляді рефінансування. Таке різке переформатування структури ліквідності свідчить про важливість бланкового рефінансування Національного банку України, що стало ключовою підтримкою для банків, дозволивши їм оперативно отримувати необхідні ресурси без вимог до забезпечення.

Однак, надання банкам бланкового рефінансування без вимог до забезпечення було для Національного банку України значним ризиком. У звичайних умовах такі кредити могли б суттєво підвищити рівень кредитного ризику та вплинути на стабільність фінансової системи. Проте в умовах воєнного стану, коли фінансова система опинилася під значним тиском, цей крок був необхідним для підтримання ліквідності банків та забезпечення стабільного функціонування економіки. Національний банк України свідомо йшов на цей

ризик, аби не допустити системної кризи та забезпечити доступ до фінансування як для бізнесу, так і для населення.




Мал. 2.1 Обсяг операцій НБУ з регулювання ліквідності банків [4]

За перший тиждень після початку повномасштабного вторгнення, станом на ранок 3 березня 2022 року, бланковим рефінансуванням скористалися 29 банків. Загальний обсяг заборгованості за цим інструментом на той момент досягнув 20,2 млрд грн. Це свідчить про значний попит на додаткову ліквідність, необхідну для забезпечення стабільної роботи банківської системи в умовах кризи [30].

Якщо аналізувати всі інструменти з підтримки ліквідності в цілому, та статистичні дані, наведені в таблиці 2.1, можна дійти до висновку, що на наступний день після початку повномасштабного вторгнення був зафіксований найбільший обсяг наданих коштів шляхом проведення тендеру (18,7 млрд грн) із строком до 357 днів. У цьому тендері взяв участь 21 банк, що свідчить про високий рівень невизначеності в банківській системі та термінову необхідність у фінансовій підтримці для стабілізації. Але, починаючи з 28 лютого, обсяги наданих коштів та кількість банків, що брали участь у тендерах, почали зменшуватися. Наприклад, 1 березня 2022 року участь у тендері взяли лише 3 банки, а обсяг виданих коштів становив 1,27 млрд грн. Це свідчило про адаптацію банківської системи до нових умов, а також про наповнення банківського сектору необхідною ліквідністю.

Таблиця 2.1

| Дата | **Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків шляхом проведення тендеру з підтримання ліквідності банків** | | | |
|---|---|---|---|---|
| | обсяг наданих коштів | середньозважена процентна ставка | кількість банків | строк на який оголошено тендер |
| | млн грн | % | од. | днів |
| 25.02 | 7 104,0 | 11,00 | 9 | 28 |
| | 18 711,5 | 11,00 | 21 | 357 |
| 28.02 | 13 461,0 | 11,00 | 6 | 361 |
| 01.03 | 1 270,0 | 11,00 | 3 | 360 |
| 02.03 | 9 415,0 | 11,00 | 6 | 359 |
| 03.03 | 16 921,0 | 11,00 | 3 | 358 |
| 04.03 | 200,0 | 11,00 | 2 | 28 |
| | 136,0 | 11,00 | 3 | 357 |
| Загальна сума: | **67 218,50** | | | |

Джерело: складено за даними [4]

За інформацією Національного банку України, протягом перших місяців війни було надано рефінансування на загальну суму понад 100 млрд грн, що дало можливість банкам продовжувати фінансувати клієнтів та підтримувати економічну активність навіть у кризових умовах.

Трохи пізніше, коли ситуація з ліквідністю продемонструвала ознаки стабілізації, виникла необхідність встановлення «фільтрів» для недобросовісних банків які мали намір отримати бланкове рефінансування без наявності такої потреби, були прийняті важливі зміни до нормативно-правових актів щодо регулювання видачі бланкового рефінансування.

Так, зокрема, в новій постанові було передбачено що: «Національний банк України не задовольняє заявку банку на отримання бланкового рефінансування якщо згідно з даними статистичної звітності банку не спостерігався відплив залучених коштів фізичних осіб з 23.02.2022 в розмірі 5% і більше станом на

останню звітну дату, що передує даті звернення за отриманням бланкового рефінансування, та/або у власності банку є державні облігації України, які не є заблокованими або заблоковані для продажу на момент подання банком заявки на отримання бланкового рефінансування» [24].

Крім того, з метою розширення доступу банків до кредитів рефінансування під заставу облігацій внутрішньої державної позики, Національний банк пом'якшив підходи до оцінки вартості цих цінних паперів. Починаючи з 4 травня 2022 року, заставна вартість облігацій внутрішньої державної позики, номінованих як у національній, так і в іноземній валютах, розраховуватиметься без застосування понижуючого коригуючого коефіцієнта. Однак ця вартість не перевищуватиме номінальної вартості цінного папера або індексованої вартості для облігацій внутрішньої державної позики з індексованою вартістю [34].

Таким чином, запроваджені зміни до нормативно-правових актів стали важливим кроком для захисту цільового призначення бланкового рефінансування. Встановлені «фільтри» забезпечили, щоб беззаставне рефінансування отримували лише ті банки, які дійсно потребують підтримки для покриття втрат ліквідності через відплив депозитів фізичних осіб. Додатково, вимога щодо відсутності у банку вільних державних облігацій запобігала використанню рефінансування як альтернативного джерела прибутку, не пов'язаного з критичною потребою у ліквідності. Ці заходи сприяли збереженню фінансової стабільності та ефективному використанню ресурсів Національного банку України в умовах надзвичайних викликів.

Через пів року повномасштабного вторгнення, заборгованість банків із бланкового рефінансування, яке вони залучили на початку війни на суму понад 60 млрд грн, станом на жовтень 2022 року зменшилася до 45-47 млн грн. Як зазначив Заступник Голови Національного банку України Юрій Гелетій: «якщо ми говоримо загалом про заборгованість з рефінансування, то у нас її пікове значення за всіма інструментами було 161 млрд грн, а зараз вона становить 68 млрд грн» [40].

Таким чином, через шість місяців після початку повномасштабного вторгнення банківська система показала суттєве відновлення та зменшення залежності від бланкового рефінансування. Ця динаміка свідчила про відновлення ліквідності в банківському секторі, стабілізацію фінансових потоків і зменшення потреби у зовнішній підтримці з боку Національного банку України.

В подальшому, станом на листопад 2022 року рівень ліквідності банківської системи в порівнянні з початком війни суттєво підвищився, а тому відпала необхідність такого інструменту як бланкове рефінансування. З огляду на це, Правлінням Національного банком України, з метою ефективного регулювання грошово-кредитного ринку в період воєнного стану, 04.11.2022 було прийнято рішення №228 про скасування такого інструменту як бланкове рефінансування [25].

Це також підтверджує тенденцію стабілізації банківського сектору: порівняно з початком березня, коли загальний обсяг отриманих банками кредитів рефінансування в окремі дні перевищував 160 млрд грн, заборгованість платоспроможних банків за цими кредитами суттєво зменшилася. Станом на 4 листопада 2022 року вона становила 54,4 млрд грн, що майже втричі менше. Це свідчить про поступове відновлення ліквідності в банківському секторі та зниження залежності від екстрених кредитів рефінансування [23].

Ураховуючи це, а також враховуючи дострокове погашення кредитів рефінансування та успішне проходження банківським сектором випробування повномасштабною війною, бланкове рефінансування, що дало змогу на початку війни втримати стабільність фінансової системи, втратило свою актуальність.

Як наслідок, Національний банк України припинив проведення операцій із бланкового рефінансування банків.

І також слід відмітити, що Національний банк України не допустив виникнення простроченої заборгованості за бланковими кредитами, всі кредити було повернуто вчасно.

У квітні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі прискорилася до 16,4% порівняно з 13,7% у березні, а в місячному вимірі ціни зросли на 3,1%.

Про це свідчать дані Державної служби статистики України. Основними причинами такого прискорення стали порушення логістичних ланцюгів, зростання витрат бізнесу та фізичне знищення активів підприємств через повномасштабну агресію Росії. Додатковий вплив мали нерівномірність попиту і пропозиції товарів у різних регіонах країни. У відносно спокійних регіонах відкладений попит на товари та послуги стимулював зростання цін, тоді як в окупованих і тих, де велися активні бойові дії, обмежена пропозиція товарів сприяла інфляційному тиску [17].

У відповідь на зростаючу інфляцію та девальваційний тиск, Національний банк України вжив рішучих заходів для стабілізації економіки, посиливши грошово-кредитну політику. Ключовим кроком стало значне підвищення облікової ставки до 25% у червні 2022 року. Це рішення було спрямоване на стримування інфляційних очікувань, які виникли через економічну дестабілізацію, викликану військовими діями, та підтримку національної валюти.

На початку повномасштабної агресії Національний банк утримався від негайного коригування облікової ставки, оскільки в умовах гострого психологічного шоку зміна цього показника мала б обмежений ефект на стабілізацію ринку та валютних очікувань. Однак, поступове повернення до звичних механізмів монетарного регулювання, включаючи підвищення облікової ставки, стало важливим етапом у відновленні довіри до гривневих активів і стабільності фінансової системи [20].

Вже у липні 2023 року, Національний банк України знизив облікову ставку з 25% до 22%, підкреслюючи поступову стабілізацію економіки та інфляційних процесів. Основним фактором для прийняття цього рішення стало зниження інфляції, яка у червні становила 12,8% — це свідчить про ефективність заходів, спрямованих на стабілізацію валютного ринку і контроль над ціновими коливаннями.

Національний банк України зазначив, що споживча інфляція в річному вимірі з понад 26% на початку року знизилася до 12,8% у червні, що перевищило

очікування. Це сповільнення було зумовлене не лише ефектом бази порівняння, але й впливом чинників пропозиції, таких як насичення ринків продовольства та пального, а також зниженням світових цін на енергоносії. Важливу роль відіграли й дії Національного банку, зокрема підвищення вимог до обов'язкового резервування та зміна операційного дизайну монетарної політики. Ці заходи підвищили привабливість гривневих активів, що сприяло зростанню банківських ставок за строковими депозитами та зміцненню готівкового курсу гривні. Додатково, стабільність на валютному ринку підтримували заходи з фінансового моніторингу та валютного нагляду. У результаті, курсовий фактор позитивно вплинув на інфляцію, як безпосередньо через зниження цін на імпортні товари, так і опосередковано, через покращення інфляційних очікувань [19].

Після зниження облікової ставки до 22% у липні 2023 року Національний банк України продовжив поступове зниження ставки, відзначаючи стабільне поліпшення макроекономічних умов і контрольоване уповільнення інфляційних процесів. Восени та наприкінці 2023 року відсоткову ставку знижували ще кілька разів, підтримуючи економічну активність через доступніші кредити для бізнесу та населення. У результаті вже до вересня 2024 року облікова ставка досягла рівня 13%, що свідчить про стабільність інфляційних очікувань і здатність фінансової системи України витримувати змінні ринкові умови.

Отже, рішення Національного банку України про зниження облікової ставки сигналізує про значний прогрес у стабілізації макроекономічної ситуації в країні. Стабілізація інфляції та покращення валютного курсу підкріплюють ефективність монетарної політики, яка також стимулює економічну активність через поліпшення умов для кредитування. Подальше насичення ринків продовольством та енергоносіями, а також контроль над обмінним курсом зміцнюють довіру споживачів і бізнесу до гривні. Усе це створює основу для економічного відновлення, зниження інфляційного тиску та підтримки стійкого розвитку економіки України.

Політика Національного банку України щодо облікової ставки під час війни продемонструвала високу ефективність у стабілізації економіки,

незважаючи на виклики. Завдяки своєчасним і виваженим крокам регулятору вдалося контролювати інфляцію та підтримувати курс гривні, що дало змогу запобігти стрімкому зростанню цін і забезпечити доступність кредитів для бізнесу та населення (див. Додаток Г). Дії Національного банку України сприяли зростанню довіри до національної валюти й фінансової системи, що стало важливим чинником для збереження економічної стабільності навіть в умовах війни.

Варто теж звернути увагу, на регулювання такого інструменту як формування банками обов’язкових резервів, та яка була політика Національного банку України в цьому аспекті під час воєнного стану.

Обов'язкові резерви є важливим традиційним інструментом грошово-кредитної політики, за допомогою якого Національний банк України встановлює відсоток залучених депозитів та інших зобов'язань, які банки повинні резервувати належним чином (зазвичай на своєму кореспондентському рахунку в Національному банку). Для різних видів депозитів і зобов'язань можуть бути визначені різні нормативи обов'язкового резервування. Це може залежати від валюти, строку, а також джерела залучення вкладів (фізичні чи юридичні особи). Завдяки регулюванню нормативів обов'язкових резервів, Національний банк має змогу впливати на обсяги вільної ліквідності банків, а також на валютну та строкову структуру їх балансів, що сприяє досягненню пріоритетних цілей регулятора [22].

Тому, можна прийти до висновку, що метою обов’язкових резервів є забезпечення стабільності банківської системи та зниження ризиків ліквідності. Завдяки цьому інструменту центральний банк може контролювати обсяг кредитування та грошову масу, тим самим підтримуючи стійкість фінансової системи і впливаючи на інфляцію.

Політика обов'язкового резервування є найстарішим інструментом грошово-кредитної політики опосередкованого впливу. Її запровадження пов’язане з потребою забезпечення стабільності банківських депозитів. Вперше резервні вимоги були застосовані у США в 1863 році, ще до створення

Федеральної резервної системи (ФРС). Для банків Нью-Йорка тоді було встановлено норму резервування на рівні 25% від суми залучених вкладів, що регулювалося банківським законодавством.

У розвинених європейських країнах резервні вимоги також слугували інструментом для регулювання банківської ліквідності. Нині основна мета політики обов'язкового резервування полягає у забезпеченні стабільності грошового обігу та протидії інфляції. У країнах із розвиненою ринковою економікою та стабільністю цей інструмент менш критичний, тоді як у країнах з перехідною економікою він виконує важливу стабілізуючу роль для банківської системи [2].

Напередодні повномасштабного вторгнення, у лютому 2022 року, Національний банк України підвищив нормативи формування обов'язкових резервів, що дозволило посилити монетарну трансмісію. Так, з 10 лютого 2022 року:

норматив формування банками обов'язкових резервів у національній валюті за коштами на вимогу збільшився з 0% до 2%, тоді як за строковими коштами залишився на рівні 0%;

норматив формування банками обов'язкових резервів в іноземній валюті підвищився з 10% до 12% [18].

Натомість, враховуючи виклики, пов’язані з війною, та різкий відтік коштів, Національним банком України у березні 2022 року було прийнято рішення про скасування підвищення обов’язкових резервів. Регулятор вирішив надати банкам можливість використовувати активи для підтримки ліквідності та стабільності в умовах фінансових труднощів. Таким чином, облікова політика Національного банку України демонструє свою гнучкість і адаптивність, що особливо важливо в умовах війни. Це підкреслює роль Національного банку України як надійного регулятора, здатного ефективно реагувати на виклики та підтримувати фінансову стабільність в Україні.

Станом на кінець 2022 року ситуація в українській банківській системі почала покращуватися, що спонукало Національний банк України вжити заходів

для посилення монетарної трансмісії в умовах воєнного конфлікту та економічної нестабільності. Ці зміни стали необхідними у відповідь на нові виклики, зокрема, зростання інфляційного тиску та коливання валютного ринку.

Одним із основних кроків стало перегляд підходів до формування обов'язкових резервів. Наприкінці 2022 року Національний банк України підвищив нормативи обов’язкового резервування за коштами на вимогу та поточними рахунками на 5 в.п.

Таким чином, норматив формування обов'язкових резервів у національній валюті зріс з 0% до 5% для:

- коштів на вимогу та коштів на поточних рахунках юридичних і фізичних осіб;

- коштів вкладів та коштів на поточних рахунках інших банків-нерезидентів, а також кредитів, отриманих від міжнародних (крім фінансових) та інших організацій-нерезидентів.

Норматив формування обов'язкових резервів у іноземній валюті також підвищився з 10% до 15% для:

- коштів на вимогу та коштів на поточних рахунках юридичних і фізичних осіб;

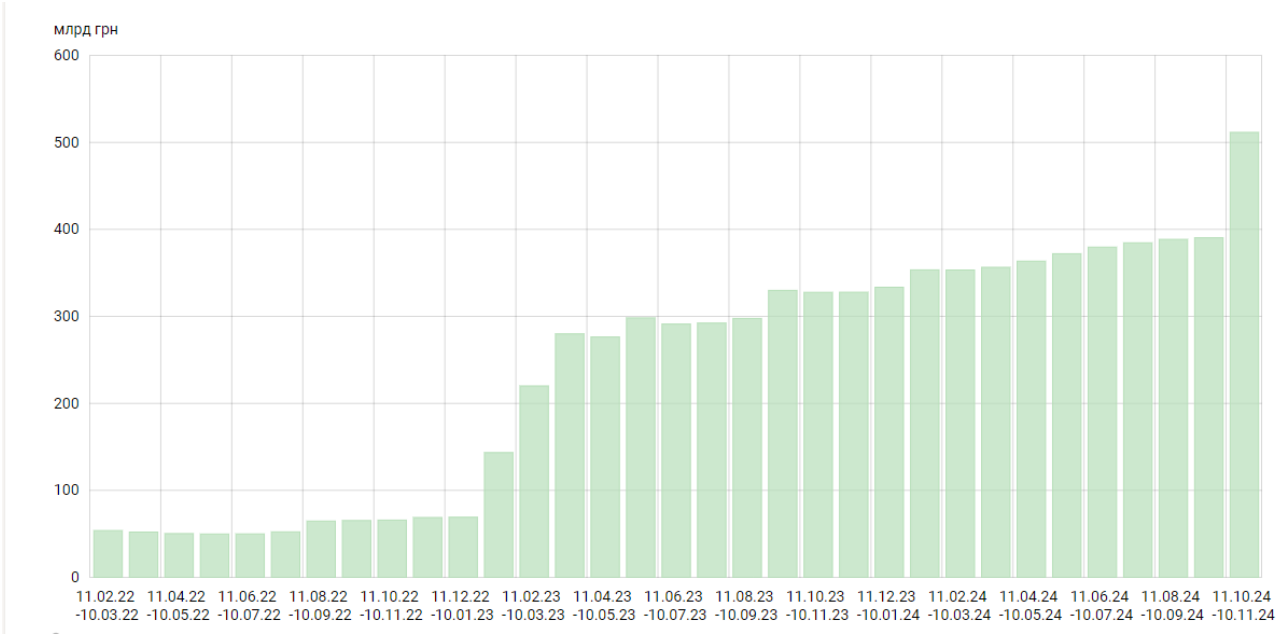
- коштів вкладів і коштів на поточних рахунках інших банків-нерезидентів, а також кредитів, отриманих від міжнародних (крім фінансових) та інших організацій-нерезидентів [21].

У подальшому, протягом 2023-2024 років, норматив обов'язкових резервів поступово збільшувався, що свідчило про зростання стабільності банківської системи та покращення економічної ситуації в країні. Зростання нормативу обов'язкових резервів вказувало на те, що банки змогли адаптуватися до нових реалій, зокрема до зниження інфляційних ризиків і стабілізації валютного ринку.

Завдяки зростанню резервів, банки отримали можливість зменшити ризики ліквідності, підвищити свою капіталізацію та поліпшити фінансову стійкість. Це позитивно вплинуло на загальний стан економіки, дозволяючи банкам більш активно залучати депозити та фінансувати кредити. Зміна нормативів також

відображала зусилля Національного банку України щодо контролю за грошовою масою та підтримки монетарної стабільності.

Таким чином, збільшення нормативу обов'язкових резервів у 2023-2024 роках свідчило про ефективність облікової політики Національного банку України та його спроби зміцнити фінансову систему, що в умовах війни та економічної нестабільності стало ключовим фактором для відновлення та розвитку країни.




Мал.2.2 Динаміка обсягу обов’язкових резервів у встановленому нормативі [15]

Особливо варто звернути увагу, що поряд з підвищенням нормативів резервування, Національний банк України застосував революційний підхід, забезпечивши можливість для банків покривати до 50% від обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-облігацій внутрішньої державної позики. Це рішення стало важливим кроком у забезпеченні фінансової стабільності та ліквідності в умовах економічних викликів, з якими зіткнулася країна під час війни.

Завдяки цій ініціативі, банки отримали додаткову гнучкість у управлінні своїми активами, що дозволило їм краще реагувати на потреби ринку та

підтримувати свою капіталізацію. Облігації внутрішньої державної позики стали вкрай необхідними для держави, оскільки вони не тільки забезпечили ліквідність для банків, але й сприяли фінансуванню бюджетних видатків. В умовах нестабільності, використання облігацій внутрішньої державної позики як резервних активів стало важливим інструментом для підтримки національної економіки та забезпечення фінансової безпеки.

Цей революційний крок Національного банку України також підвищив довіру до банківської системи, дозволивши їй стабільно функціонувати навіть у складних умовах. Впровадження такої політики сприяло зміцненню фінансової системи та створенню сприятливих умов для економічного відновлення в Україні, підкреслюючи ефективність дій Національного банку України у відповідь на виклики сучасності.

Крім зазначених вище економічних заходів, для забезпечення операційної стійкості банків, Національний банк України рекомендував фінансовим установам впроваджувати додаткові заходи безпеки, такі як резервні джерела енергопостачання та захист від кібератак. Блекаути, що виникли через пошкодження енергетичної інфраструктури, стали серйозним викликом для банківської системи, однак завдяки резервним джерелам живлення більшість банківських установ змогли забезпечувати безперервність своєї роботи.

Попри всі виклики, українські банки намагалися забезпечити безперервний доступ до основних фінансових послуг. Для цього впроваджувались заходи для захисту фізичної інфраструктури, таких як банкомати та відділення, від можливих атак або пошкоджень. Багато банків також підвищили роль дистанційного банкінгу, що дозволило клієнтам проводити операції без фізичного відвідування установ, але певні соціальні групи не могли обійтися без фізичного відвідування банків, і Національний банк України мусив на це також реагувати.

Наприкінці 2022 року, за ініціативи Національного банку України, була створена спільна банківська мережа під назвою POWER BANKING, яка функціонуватиме навіть в умовах блекауту. Всі системно важливі банки

об’єдналися для забезпечення доступності банківських послуг у критичних ситуаціях.

Відділення мережі POWER BANKING по всій Україні оснащені альтернативними джерелами енергії та резервними каналами зв’язку, що дозволяє їм працювати безперервно. Крім того, передбачена посилена інкасація готівки та додатковий персонал для забезпечення стабільної роботи мережі.

У відділеннях мережі POWER BANKING під час блекауту клієнти зможуть скористатися обмеженим, але важливим переліком банківських послуг, включаючи:

- отримання готівки (в банкоматах або в касі);
- платежі та перекази коштів (у касі чи в терміналах самообслуговування);
- обмін валют (за умови наявності готівкової валюти в касі);
- консультації менеджерів з фінансових питань.

Також у мережі POWER BANKING запроваджено банкоматний національний роумінг, що дозволяє українцям знімати підвищену суму готівки в будь-якому банкоматі, щоб задовольнити поточні потреби та створити певний запас готівки [13].

Отже, підсумовуючи можемо констатувати, що Національний банк України продемонстрував свою здатність до адаптації та ефективності в управлінні фінансовою системою під час воєнного стану, прийнявши ряд стратегічних рішень. Основною метою було забезпечення стабільності банківської системи в умовах економічної нестабільності, зокрема через зміни в обліковій політиці.

Зокрема, Національний банк України впровадив бланкове рефінансування, що дозволило банкам отримувати кредити без надання додаткових застав. Цей підхід значно підвищив ліквідність банківської системи та забезпечив їхню здатність продовжувати кредитування в умовах війни. Бланкове рефінансування стало важливим інструментом для підтримки фінансової стабільності, оскільки воно дозволило банкам швидко реагувати на потреби ринку.

Одним із ключових аспектів діяльності Національного банку України стало підвищення нормативів обов'язкових резервів, які зобов'язують банки утримувати частину своїх активів у вигляді резервів на кореспондентських рахунках. Зростання цих нормативів у національній та іноземній валюті свідчить про зростаючий інфляційний тиск і нестабільність валютного ринку.

Важливим кроком стало також рішення Національного банку України дозволити банкам покривати до 50% обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк облігацій внутрішньої державної позики, що надало банкам додаткову гнучкість у управлінні активами і підтримці капіталізації. Це рішення зміцнило довіру до банківської системи та сприяло фінансуванню державних видатків, що стало критично важливим у воєнний час.

Додатково, Національний банк України вживав заходів для забезпечення операційної стійкості банків, рекомендувавши запровадження резервних джерел енергопостачання та захисту від кібератак. Створення спільної банківської мережі POWER BANKING дозволило забезпечити доступ до фінансових послуг навіть під час блекаутів, гарантуючи, що українці можуть отримати готівку, здійснити платежі та отримати консультації.

Завдяки цим зусиллям, Національний банк України зміг підтримати фінансову стабільність і зменшити ризики ліквідності, що позитивно вплинуло на загальний стан економіки. Таким чином, облікова політика Національного банку України в умовах війни стала ключовим фактором для відновлення та розвитку країни, підтверджуючи його роль як надійного регулятора, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики.

Стратегічні рішення регулятора, спрямовані на забезпечення стабільності банківської системи, не лише дозволили зберегти фінансову стійкість під час кризи, але й створили передумови для подальшого економічного відновлення. в майбутньому, що підкреслює його ключову роль у відновленні та розвитку країни в поствоєнний період. Що в свою чергу є дуже важливим елементом на шляху України до Європейського Союзу.

## 2.2 Облігації внутрішньої державної позики як основний інструмент підвищення ліквідності банківського сектору

Використання військових облігацій під час воєн має давню практику, що бере свій початок ще з часів Першої світової війни. У ті роки країни були змушені залучати значні ресурси для забезпечення потреб армії, що призвело до масового випуску державних облігацій. Цей механізм дозволяв державам отримувати фінансування від населення, промисловості та бізнесу, створюючи відчуття спільної відповідальності та патріотизму.

Перші військові облігації з'явилися в Австро-Угорщині під час Першої світової війни, згодом їх почали випускати у Канаді та Великій Британії. Облігації випускали на п'ять років зі ставкою 5%. В Англії популяризували інвестиції за допомогою гасла: «Солдат ризикує життям задля перемоги. Ви ж для перемоги можете позичити країні гроші».

США почали продавати військові облігації у 1917 році, спершу зі ставкою 3,5% річних, а згодом – 4,25%. Щоб зробити облігації популярнішими, організовували вуличні шоу, створювали плакати, а також Чарлі Чаплін зняв короткометражку «Облігація». Протягом двох років уряд США випустив чотири різні серії «облігацій свободи» і залучив від $20 до $22 млрд, тоді як загальні витрати країни на війну становили $30 млрд.

Під час Другої світової війни Велика Британія, Канада та США знову звернулися до цього інвестиційного інструмента. У США цінні папери купили 84–85 млн американців на суму $185 млрд. У Великій Британії акцент робили на патріотизмі, пропонуючи населенню позичити гроші державі у форматі безвідсоткового депозиту; за тиждень у такий спосіб збирали по 5 млн стерлінгів [42].

У наших сучасних реаліях військові облігації – це цільові державні боргові цінні папери, які призначені для залучення коштів на ринку з метою фінансування потреб Збройних сил України та інших державних потреб у умовах війни. Виплати за такими облігаціями повністю гарантуються державою і обслуговуються Міністерством фінансів України. Цей інструмент фінансування

має на меті не лише залучення необхідних ресурсів для забезпечення обороноздатності країни, а й створення додаткових можливостей для інвесторів, які прагнуть підтримати державу у складні часи. Військові облігації стають важливим елементом фінансової стратегії України, сприяючи стабілізації економіки та розвитку фінансового ринку під час війни [36].

Раніше для пересічного громадянина купівля облігацій внутрішніх державних позик була непростою справою через складність процесу та обмежений доступ до фінансових інструментів. З моменту їх появи вкладання в облігації внутрішньої державної позики зазвичай вимагало відвідування банківських установ або фінансових консультантів, заповнення паперової документації та укладання угоди. Проте, завдяки швидкому розвитку технологій, процес купівлі облігацій внутрішньої державної позики став значно простішим і доступнішим для широкого кола людей. Велика частина українських банків та фінансових компаній надають можливість купувати облігації через інтернет-банкінг або спеціалізовані мобільні додатки. Це дає можливість громадянам вкладати свої гроші в облігації внутрішньої державної позики без виходу з дому та швидко і зручно виконувати операції з фінансовими активами (див. додаток Д).

Більшість онлайн-платформ також надають користувачам інформацію про різноманітні види облігацій, їхні поточні ставки дохідності та строк дії, що сприяє прийняттю більш виваженого рішення щодо інвестування коштів. Додатково, купівля облігацій внутрішньої державної позики через онлайн-платформи часто супроводжується зручними інструментами для моніторингу та управління інвестиціями.

Після початку повномасштабної збройної агресії з боку росії 24 лютого 2022 року, Міністерство фінансів України у березні розпочало аукціони з продажу військових облігацій. Ці облігації стали важливим інвестиційним інструментом, доступним для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів, що підтримують державний бюджет у кризовий період.

Кошти, залучені через продаж військових облігацій, використовуються для забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану, зокрема на соціальні програми та оборонні витрати. Це допомагає Україні не лише підтримувати економічну стабільність, але й забезпечувати належний рівень фінансування для Збройних сил та соціальних виплат у критично важливий час. Військові облігації стали символом національної єдності і патріотизму, дозволяючи кожному громадянину зробити свій внесок у захист країни [10].

Варто відмітити, що завдяки технологічному стрибку останніх років, та маючи певний досвід інвестування в облігації внутрішньої державної позики, придбання військових облігацій внутрішньої державної позики фізичними та юридичними особами безумовно сприяло зміцненню фінансового стану України. Зібрані кошти від продажу облігацій надали змогу забезпечити фінансування потреб держави у важливих сферах, включаючи соціальні та оборонні витрати, що є вкрай важливим в умовах воєнного стану.

На 01 січня 2024 року портфель військових облігацій, які перебувають у власності громадян та бізнесу України, склав:

- 42 588,8 млн грн, що становить 28,4% від загального обсягу придбаних гривневих військових облігацій внутрішньої державної позики (для порівняння, станом на 1 грудня 2023 року цей показник становив 33 692,8 млн грн або 26,9%);
- 1 011,9 млн дол. США, що становить 55,3% від загального обсягу військових облігацій внутрішньої державної позики, номінованих у дол. США (для порівняння, станом на 1 грудня 2023 року –1 022,0 млн дол. США або 60,3%);
- 102,8 млн євро, що становить 17,4% від загального обсягу облігацій внутрішньої державної позики, номінованих у євро (для порівняння, станом на 1 грудня 2023 року –101,0 млн євро або 17,1%).

Загальний портфель військових облігацій у власності фізичних та юридичних осіб на 01 січня 2024 року становив 85,4 млрд грн в еквіваленті, що є значним зростанням порівняно з 34,5 млрд грн в еквіваленті на 01 січня 2023

року, що свідчить про зростання майже у 2,5 рази. Цей показник свідчить про зростаючу підтримку населення і бізнесу в оборонних зусиллях країни під час війни [33].

Таким чином, вищенаведена статистика підтверджує те, що громадяни та бізнес України активно інвестують в облігації внутрішньої державної позики. При цьому таке інвестування надає змогу одночасно як примножити свої активи, так і надати державі фінансову допомогу, яка є вкрай важливою у теперішній час. Такому високому рівню фінансової грамотності населення, на мою думку, беззаперечно сприяла цифровізація ринку облігацій внутрішньої державної позики, що в свою чергу вкотре підтверджує високу роль сучасних технологій в умовах сьогодення.

Отже, цифровізація і максимальне спрощення усіх економічних процесів у державі сприяє як і підвищенню рівня інвестування, так і економічній безпеці України.

У відповідь на економічні виклики, які постали перед Україною внаслідок війни, було внесено ряд змін у законодавство, що регулює обіг облігацій внутрішньої державної позики. Ці зміни стали важливими кроками для забезпечення фінансової стабільності та підтримки державного бюджету в умовах кризи. Для забезпечення можливості проведення операцій між урядом і Національним банком України Верховна Рада України внесла відповідні зміни до законодавства. Зокрема, на період воєнного стану було тимчасово призупинено дію статті 54 Закону України про «Національний банк України», яка забороняє Національному банку України надання кредитів державі [5].

Однією з ключових новацій став дозві Національному банку України здійснювати прямі закупівлі облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку. Це рішення суттєво змінило механізм фінансування державних витрат, оскільки Національний банк України отримав можливість безпосередньо підтримувати бюджет, купуючи облігації, що дозволяє швидше реагувати на поточні фінансові потреби держави.

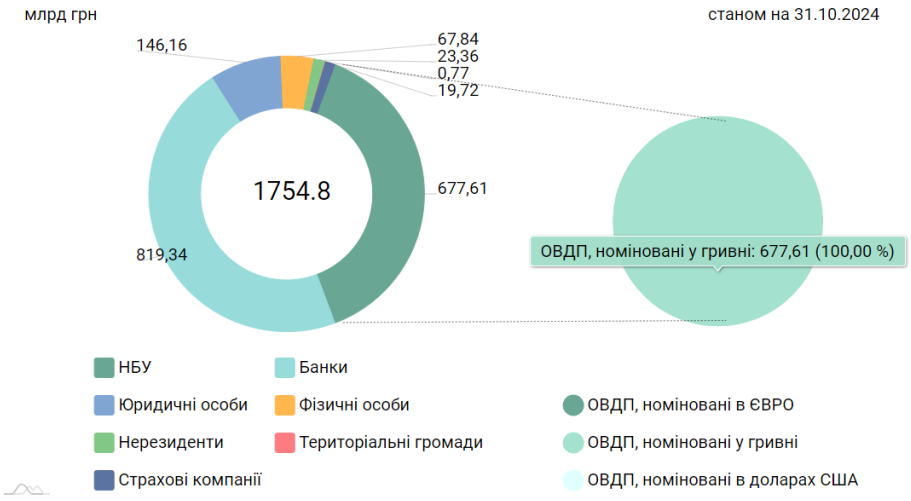
На виконання зазначеного, Правління Національного банку України ухвалило постанову від 08.03.2022№ 43 «Про здійснення купівлі облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» у період дії воєнного стану», відповідно до якої: «Національний банк України здійснює за зверненням Міністерства фінансів України купівлю облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації». Обсяги купівлі погоджуються Правлінням Національного банку України із урахуванням ситуації на фінансовому ринку та стану державних фінансів» [26].

Згідно зі звітом Національного банку України, у 2022 році було куплено військові облігації внутрішньої державної позики на загальну суму 400 млрд грн за зверненням Міністерства фінансів України. Ці кошти були спрямовані на фінансування видатків військового спрямування, зокрема, для покриття витрат у сфері оборони та безпеки. Ця ініціатива свідчить про необхідність забезпечення фінансової підтримки для Збройних сил України та інших силових структур у контексті триваючої війни та зростаючих загроз національній безпеці. Керуючи залученням ресурсів через продаж військових облігацій, держава демонструє зусилля щодо мобілізації фінансів для оборонних потреб, забезпечуючи стабільність у критично важливих секторах [16].

Як і було неодноразово публічно заявлено, Національний банк України мав на меті якомога швидше повністю відмовитися від фінансування дефіциту державного бюджету. Ця стратегія була частиною зусиль щодо стабілізації економічної ситуації в країні та запобігання подальшій інфляції, спричиненій надмірним грошовим введенням в обіг. Одним із ключових кроків у цій політиці стало дозволення банкам включати облігації внутрішньої державної позики до складу обов'язкових резервів. Це рішення надало банкам більше гнучкості у управлінні активами та сприяло підвищенню ліквідності. Таким чином, банки змогли не лише підтримувати свої фінансові позиції, але й активно залучатися до процесу наповнення державного бюджету, що стало важливим фактором для стабільності економіки в умовах воєнного часу.

Відповідно до статистичних даних Національного банку України, певний час найбільший портфель облігацій внутрішньої державної позики був у його власності. Проте вищезгадані заходи сприяли тому, що банки активніше почали викупати облігації внутрішньої державної позики, і станом на сьогодні статистика свідчить про те, що найбільший портфель облігацій внутрішньої державної позики належить саме банкам. Це позитивно впливає на стабільність фінансової системи, оскільки розподіл облігацій між комерційними банками зменшує ризики концентрації активів у руках держави.

Активізація банків у купівлі облігацій внутрішньої державної позики також свідчить про підвищення їхньої довіри до цих фінансових інструментів, що, в свою чергу, покращує ліквідність ринку та дозволяє державі більш ефективно фінансувати свої витрати, не залежачи від безпосереднього кредитування з боку Національного банку України. Залучення банків до купівлі облігацій внутрішньої державної позики сприяє також зростанню інвестиційної активності, що може стимулювати економічний розвиток країни.




Мал. 2.3 Облігації внутрішньої державної позики, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю [14]

Отже, можемо констатувати, що з початку повномасштабної агресії росії Україна вжила ряд заходів для адаптації фінансової системи до нових викликів. Зокрема, зміни в законодавстві дозволили Національному банку України здійснювати прямі закупівлі облігацій внутрішньої державної позики, що

кардинально змінило механізм фінансування державних витрат. Ця ініціатива не лише забезпечила оперативну підтримку бюджету, а й підвищила ліквідність фінансової системи.

Роль Національного банку України в цьому процесі полягає не лише в безпосередньому фінансуванні через придбання облігацій, а й у забезпеченні стабільності банківської системи. Дозволивши банкам включати облігації внутрішньої державної позики до складу обов'язкових резервів, Національний банк України створив умови для гнучкішого управління активами та залучення банків до підтримки державного фінансування.

Зростання інвестиційної активності серед населення та бізнесу, а також зміцнення довіри до фінансових інструментів підкреслює важливість облігацій у процесах державного фінансування. В цілому, облігації внутрішньої державної позики не лише виконують функцію наповнення бюджету, але й сприяють економічній стабільності країни в складних умовах.

Таким чином, співпраця між урядом, Національним банком України та банківською системою формує потужний механізм підтримки економіки, який дозволяє країні ефективно протистояти викликам, що постають в умовах війни.

# РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

## 3.1 Напрями удосконалення стабілізаційних заходів НБУ на банківському ринку.

Забезпечення фінансової стійкості банківської системи є важливим елементом повоєнного економічного відновлення України. Воєнні дії викликали значні втрати у банківському секторі, що змусило багато установ зосередитися на утриманні ліквідності та стабільності капіталу. Відновлення капіталу потребує не тільки нових фінансових вкладень, а й реформ у сфері управління ризиками, а також вдосконалення державної політики.

Відновлення фінансової стійкості у післявоєнний період є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та стратегічного планування. Основними викликами, з якими стикається фінансова система, є необхідність відновлення ліквідності, забезпечення платоспроможності банків, а також подолання наслідків економічних втрат, викликаних війною.

Першочерговим завданням є стабілізація фінансової системи шляхом підтримання ліквідності банківських установ. Це передбачає реалізацію заходів, які сприятимуть поверненню капіталів, виведених із банків під час конфлікту, а також залученню нових інвестицій. Важливу роль у цьому процесі відіграють державні програми підтримки, які можуть включати в себе кредитні лінії, субсидії для бізнесу та інші фінансові інструменти. Слід також звернути увагу на співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, які можуть надати необхідні ресурси та експертну підтримку.

Зокрема це можуть бути розробка та впровадження страхових програм для кредитування відновлюваного бізнесу, запровадження механізму податкових стимулів для інвесторів та підприємств, які розміщують депозити та інвестують у національні банки. Наприклад, надання податкових пільг для вкладників банків або для компаній, що спрямовують капітал на інвестування у банківську систему, підвищить привабливість банківських продуктів та сприятиме поверненню

капіталів, виведених під час конфлікту, інтенсифікація інформаційно-комунікаційної підтримки для підвищення довіри населення до банківської системи. Такі заходи сприятимуть підвищенню довіри до банківських установ і зростанню обсягу депозитів.

Також, ключовим аспектом забезпечення фінансової стійкості є адаптація банківської системи до нових умов функціонування. Це може включати вдосконалення процедур управління ризиками, посилення кібербезпеки та захисту фінансових операцій, що є особливо актуальним у контексті загрози кібератак. Крім того, банки повинні адаптувати свої бізнес-моделі до нових реалій, зокрема, забезпечити доступність цифрових фінансових послуг, що може суттєво підвищити їх конкурентоспроможність.

Слід також врахувати соціальний аспект відновлення фінансової стійкості, зокрема, забезпечення умов для повернення висококваліфікованих працівників, які виїхали за кордон у зв'язку з війною. Підтримка таких громадян є критично важливою для стабілізації економіки та зростання продуктивності. Для цього необхідно впроваджувати програми соціального захисту та надання пільгових кредитів для переселенців, які повертаються і відновлюють свою діяльність в Україні. Важливо також створити програми навчання та перенавчання, що підвищать конкурентоспроможність працівників на ринку праці, полегшуючи адаптацію після повернення і стимулюючи залучення талановитих кадрів у ключові галузі економіки.

У післявоєнний час з метою підтримки банківської ліквідності та стимулювання кредитування економіки доцільно розглянути зменшення нормативів обов'язкового резервування, водночас збільшивши допустимий відсоток обов’язкових резервів у вигляді бенчмарк облігації внутрішньої державної позики. Такий підхід може стати потужним інструментом для забезпечення стійкості банківського сектора та підтримки економічного зростання за рахунок розширення доступних для кредитування коштів.

По-перше, зменшення нормативів обов'язкового резервування дозволить банкам вивільнити значну частку своїх коштів, які нині зберігаються у вигляді

резервів на рахунках у Національному банку і не беруть участі в кредитуванні. У післявоєнний період, коли попит на фінансування з боку бізнесу та домогосподарств значно зросте, вивільнені кошти сприятимуть задоволенню цього попиту, дозволяючи банкам активно видавати кредити для відновлення та розвитку бізнесу, підтримки інфраструктурних проєктів та стимулювання споживчої активності.

По-друге, збільшення допустимого відсотка резервів, які можуть бути зберігані у вигляді бенчмарк-облігації внутрішньої державної позики, має очевидні переваги для банків і держави. Банки зможуть формувати резерви, інвестуючи в державні цінні папери, які забезпечують відносно стабільний дохід, що сприятиме зростанню їхніх доходів від інвестиційної діяльності. Додатковий дохід від держоблігацій допоможе компенсувати ризики, пов'язані з кредитуванням, а також підвищить загальну рентабельність банків, що є важливим фактором для збереження фінансової стабільності.

По-третє, підвищення частки облігацій внутрішньої державної позики у структурі резервів вигідне й для держави, оскільки це сприяє зростанню попиту на державні облігації, що, у свою чергу, дає уряду можливість залучати додаткове фінансування для післявоєнної відбудови країни. Інвестиції банків у державні цінні папери забезпечать сталий потік ресурсів для фінансування важливих соціальних, економічних та інфраструктурних проектів, що вкрай необхідні для економічного відновлення.

Запропонований механізм є багатовекторним: він дозволяє банкам зменшити обсяг резервів, зберігаючи їхню фінансову стійкість завдяки додатковому доходу від облігацій внутрішньої державної позики, водночас підвищуючи доступність кредитних ресурсів для бізнесу та населення. Це сприятиме стабілізації банківської системи, активізації кредитування та підвищенню економічної активності, а також підтримці відбудовчих проектів, що є критично важливими для відновлення економіки України після війни.

Отже, відновлення і забезпечення фінансової стійкості у післявоєнний період вимагає злагодженої роботи усіх учасників фінансової системи,

державних органів та міжнародних партнерів. Лише через комплексний підхід, який враховує всі вказані аспекти, можна досягти стійкості та стабільності фінансової системи в Україні в умовах нових викликів та можливостей.

## 3.2. Шляхи запровадження інноваційних банківських продуктів та послуг

У післявоєнний час запровадження інноваційних банківських продуктів та послуг стане важливим кроком для відновлення та модернізації банківської системи України. Інновації допоможуть задовольнити нові потреби бізнесу і населення, а також зміцнять довіру до фінансової системи, підвищивши її гнучкість та ефективність.

Одним із пріоритетів може стати розвиток цифрових фінансових сервісів, зокрема, мобільного та інтернет-банкінгу, що забезпечить доступність банківських послуг у будь-якому регіоні, навіть у найвіддаленіших. Це особливо важливо для переселенців, які потребують зручного доступу до своїх фінансів та державної підтримки. Запровадження віддалених сервісів для відкриття рахунків, надання кредитів, управління інвестиціями та онлайн-консультацій зробить банківські послуги доступними і для тих, хто має обмежену можливість відвідувати відділення.

Також важливо впровадити пільгові програми кредитування для бізнесу та населення, спрямовані на відновлення та розвиток підприємництва. Це можуть бути цільові кредити для малого та середнього бізнесу на вигідних умовах, а також інноваційні програми співфінансування з боку держави або міжнародних організацій, що підтримуватимуть проєкти з високим потенціалом розвитку. Такі програми можуть допомогти малому бізнесу швидше адаптуватися до нових умов, збільшити його конкурентоспроможність та сприяти створенню робочих місць.

Важливо також запровадити спеціальні державні програми для кредитування постраждалих галузей на пільгових умовах, де банки, надаючи пільгові позики підприємствам, зможуть отримувати компенсацію від

Національного банку у вигляді доступних кредитів під облікову ставку. Така програма забезпечить підтримку найбільш постраждалих секторів економіки, прискорюючи їхнє відновлення, і водночас знижуватиме ризик дефіциту ліквідності у банків.

Необхідно також врахувати соціальний аспект відновлення фінансової стійкості. Підтримка населення, яке зазнало фінансових втрат внаслідок війни, є критично важливою для стабілізації економіки. Це може включати програми соціального захисту, пільгові кредити для осіб, що втратили роботу, а також програми навчання та перенавчання для підвищення конкурентоспроможності працівників на ринку праці.

Інноваційні продукти для підтримки експортних операцій також стануть критично важливими. Банки можуть розвивати нові інструменти страхування кредитів, фінансування зовнішньоекономічної діяльності та валютні продукти для зниження ризиків при виході українських компаній на міжнародні ринки. Це допоможе стимулювати експорт, що буде важливим джерелом доходів для відновлення економіки.

Крім того, інноваційні продукти з інвестиційного банкінгу, такі як спрощені платформи для управління інвестиціями, накопиченням коштів та пенсійними планами, можуть підвищити фінансову грамотність населення і залучити до банківської системи більше ресурсів, необхідних для підтримки економічного зростання.

Запровадження таких інноваційних продуктів допоможе підвищити конкурентоспроможність банків, зробить банківські послуги більш доступними та привабливими, а також створить стійкі умови для післявоєнного відновлення і розвитку економіки України.

Одним із шляхів може бути розроблення нового інструменту підтримки ліквідності банків, що полягатиме в наданні банкам можливості видавати пільгові кредити для відновлення ключових галузей, які постраждали під час війни, з подальшою компенсацією цих сум Національним банком України під облікову ставку. Такий підхід матиме значний позитивний вплив на економічне

зростання та забезпечення стійкості банківського сектору. Його запровадження дозволить створити стабільні умови для відновлення бізнесу, що допоможе швидше подолати економічні наслідки конфлікту і зберегти фінансову стійкість банківської системи.

По-перше, за рахунок пільгових кредитів підприємства отримають доступ до фінансування на вигідних умовах, що особливо важливо для тих галузей, які зазнали великих втрат унаслідок руйнувань, знищення активів та інфраструктури. Це сприятиме прискоренню відновлення цих секторів, стимулюватиме зростання виробництва та створення робочих місць, а також підвищить сукупний внутрішній попит. Така підтримка є важливою для залучення нових інвестицій та підвищення конкурентоспроможності української економіки на міжнародному ринку.

По-друге, цей інструмент також дозволить зміцнити фінансову стійкість самих банків. У разі значного обсягу кредитування бізнесу банки можуть стикнутися з нестачею ліквідності, що обмежує їхні можливості підтримувати діяльність у тривалій перспективі. Надання Національним банком кредитів банкам на суму, еквівалентну виданим ними пільговим кредитам, дозволить компенсувати цей дефіцит ліквідності. Це дозволить банкам уникнути потреби у дорогих запозиченнях на ринку, знизить витрати та сприятиме збереженню стабільності їхньої діяльності.

По-третє, запропонований механізм підвищить довіру клієнтів та інвесторів до банківської системи, адже впровадження подібної схеми свідчитиме про те, що банківський сектор підтримується на державному рівні. Зміцнення довіри є особливо важливим у післявоєнний період, коли наявність надійного банківського обслуговування та безперервного фінансування стає одним із ключових чинників економічного відновлення. Ця підтримка банків надасть сигнал міжнародним партнерам про надійність банківської системи України, що може підвищити її привабливість для іноземних інвестицій.

Запровадження цього інструмента забезпечить вигоди як для бізнесу, так і для банківської системи загалом. Підтримка підприємств у вигляді пільгових

кредитів дозволить їм швидше відновитися, а доступність кредитування від Національного банку України для банків гарантує їм стабільний рівень ліквідності та стійкість перед фінансовими ризиками. У підсумку, цей механізм створить умови для економічної стабільності і сталого розвитку країни, а також посилить спроможність банківської системи підтримувати національну економіку навіть у кризових умовах.

Отже, запровадження інноваційних підходів до підтримки банківської системи та економіки в післявоєнний час стане визначальним фактором для стабілізації фінансового ринку та забезпечення економічного зростання. Пільгові кредити для відновлення ключових галузей, а також компенсація Національним банком кредитних сум банків під облікову ставку дозволять ефективно розв'язувати питання ліквідності, стимулюючи розвиток бізнесу та створення робочих місць. У результаті банківський сектор зможе підтримувати безперервне фінансування, уникати ризиків нестачі ліквідності та розвиватися в умовах довіри з боку клієнтів і міжнародних партнерів. Ця стратегія не лише сприятиме швидкому відновленню країни, але й створить міцну основу для сталого економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

# ВИСНОВКИ

Банківський сектор України в умовах воєнного стану продемонстрував високу стійкість і здатність до швидкої адаптації, забезпечуючи критично важливу підтримку економіки та населення. Незважаючи на безпрецедентні виклики, спричинені повномасштабною збройною агресією російської федерації, банківська система продовжувала виконувати свої основні функції, зберігаючи довіру клієнтів і забезпечуючи доступ до фінансових послуг.

Одним із ключових факторів стабільності під час втрати ліквідності, стало запровадження механізмів бланкового рефінансування. Вже у перший тиждень після початку війни 29 банків залучили 20,2 млрд грн, що дало змогу підтримувати ліквідність і продовжувати обслуговування клієнтів. Банки також активно брали участь у фінансуванні оборонних потреб через купівлю військових облігацій. Цей інструмент став вагомою частиною підтримки державного бюджету, забезпечивши надходження коштів для фінансування Збройних сил України.

Національний банк України виступив надійним і ефективним регулятором, що своєчасно реагував на виклики воєнного часу. Підвищення облікової ставки до 25% у червні 2022 року стало важливим кроком для стримування інфляції та стабілізації гривні. Крім того, Національний банк України переглянув підходи до обов’язкового резервування, підвищивши нормативи як у національній, так і в іноземній валютах. Ці заходи сприяли зменшенню надмірної ліквідності банків і посиленню їх стійкості. Вагомим елементом у регуляторних заходах стало рішення дозволити банкам включати до складу обов'язкових резервів бенчмарк облігації внутрішньої державної позики. Цей крок не лише сприяв зміцненню ліквідності банківської системи, а й стимулював інвестиції у державні цінні папери, що додатково підтримало державні фінанси в умовах війни.

Важливу роль у підтримці стабільності відіграла ініціатива POWER BANKING. Завдяки цій програмі, банківська система забезпечила функціонування ключових відділень навіть у найскладніших умовах, таких як

блекаути. Це дозволило громадянам і бізнесу отримувати доступ до основних фінансових послуг, зберігаючи економічну активність.

Також слід відмітити, що Інтернет-банкінг також відіграв ключову роль у забезпеченні безперервного доступу до фінансових послуг для громадян та бізнесу в умовах війни. Завдяки цифровим технологіям клієнти банків могли здійснювати платежі, перекази, оплачувати рахунки, відкривати депозити та отримувати консультації, не виходячи з дому. Це стало особливо важливим під час обмежень фізичного доступу до банківських відділень через безпекові ризики та блекаути. Швидка адаптація банків до роботи в цифровому середовищі забезпечила стабільність грошового обігу, знизила навантаження на фізичну інфраструктуру та підтримала економічну активність у найскладніший період. Військові облігації стали потужним інструментом залучення коштів для фінансування оборонних потреб. Зростання портфеля військових облігацій у власності громадян і бізнесу свідчить про високу довіру до державних фінансових інструментів. На 1 січня 2024 року загальний обсяг військових облігацій у власності фізичних та юридичних осіб досяг 85,4 млрд грн в еквіваленті, що майже у 2,5 рази більше порівняно з початком 2023 року.

Отже, банківський сектор України, завдяки ефективній співпраці з Національним банком, продемонстрував здатність витримати тиск і адаптуватися до нових реалій. Скоординовані дії банків і Національного банку України забезпечили фінансову стабільність, підтримку економіки та сприяли збереженню довіри до банківської системи в умовах воєнного стану.

Ці досягнення є не лише важливими для поточного функціонування економіки, але й створюють міцні передумови для відбудови та подальшого розвитку в післявоєнний період. Стійкість і адаптивність банківської системи сприятимуть мобілізації ресурсів для відновлення інфраструктури, підтримки підприємництва та інвестицій. Надійна фінансова система стане фундаментом для стимулювання економічного зростання, залучення іноземних інвесторів та інтеграції України в глобальні фінансові ринки після завершення воєнних дій.

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базельський комітет з банківського нагляду. Основні принципи ефективного банківського нагляду. URL: (https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7) (дата звернення: 04.11.2024);

2. Грушко В. І., Лаптєв С. М., Любунь О. С., Раєвський К. Є. Банківський нагляд: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 264 с.;

3. Дадашова П. Фінансова оборона країни. Як працює банківська система під час війни. Українська правда. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684104/ (дата звернення: 04.11.2024);

4. Економічна правда. У перший день широкомасштабної війни НБУ видав банкам рекордний рефінанс. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/25/682785/ (дата звернення: 04.11.2024);

5. Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки економіки в умовах воєнного стану. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n57 (дата звернення: 04.11.2024);

6. Закон України про Національний банк України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-19 (дата звернення: 04.11.2024);

7. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 04.11.2024);

8. Лютий І. О., Юрчук О.М., Фінансова стабільність як основа розвитку банківських послуг / І. О. Лютий, О. М. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 4. – С. 39–43;

9. Міністерство фінансів України. Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) 9. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf (дата звернення: 04.11.2024);

10. Міністерство фінансів України. Військові ОВДП. URL: (https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572) (дата звернення: 04.11.2024);

11. Мінфін. Зростання рефінансування 2021 року. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/02/10/80743603/ (дата звернення: 04.11.2024);
12. Національний банк України. Банки істотно наростили операції та подвоїли прибуток у 2021 році: огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-istotno-narostili-operatsiyi-ta-podvoyili-pributok-u-2021-rotsi--oglyad-bankivskogo-sektoru (дата звернення: 04.11.2024);
13. Національний банк України. За ініціативи НБУ створена спільна банківська мережа Power Banking, яка працюватиме навіть в умовах блекауту. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-initsiativi-natsionalnogo-banku-stvorena-spilna-bankivska-mereja-power-banking-yaka-pratsyuvatime-navit-v-umovah-blekautu (дата звернення: 04.11.2024);
14. Національний банк України. Звіт про облігації внутрішньої державної позики. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills (дата звернення: 04.11.2024).
15. Національний банк України. Звіт про обов'язкові резерви. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/money-market/reserve-requirements-chart?startDate=01.02.2022&endDate=04.11.2024 (дата звернення: 04.11.2024);
16. Національний банк України. Звіт 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ annual_report_2022.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
17. Національний банк України. Коментар НБУ щодо рівня інфляції в квітні 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-kvitni-2022-roku (дата звернення: 04.11.2024);
18. Національний банк України. НБУ змінює вимоги до обов'язкових резервів банків для посилення монетарної трансмісії. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zminyuye-vimogi-do-obov

yazkovih-rezerviv-bankiv-dlya-posilennya-monetarnoyi-transmisiyi (дата звернення: 04.11.2024);

19. Національний банк України. НБУ знизив облікову ставку до 22%. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zniziv-oblikovu-stavku-do-22 (дата звернення: 04.11.2024);
20. Національний банк України. НБУ підвищив облікову ставку до 25%. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavku-do-25 (дата звернення: 04.11.2024);
21. Національний банк України. НБУ розпочав імплементацію анонсованих заходів для посилення монетарної трансмісії. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rozpochav-implementatsiyu-anonsovanih-zahodiv-dlya-posilennya-monetarnoyi-transmisiyi (дата звернення: 04.11.2024);
22. Національний банк України. Обов'язкові резерви: графік. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/money-market/reserve-requirements-chart (дата звернення: 04.11.2024);
23. Національний банк України. Пом'якшено низку валютних обмежень та з огляду на рекордну ліквідність банківської системи змінено умови надання рефінансування банкам. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/pomyaksheno-nizku-valyutnih-obmejen-ta-z-oglyadu-na-rekordnu-likvidnist-bankivskoyi-sistemi-zmineno-umovi-nadannya-refinansuvannya-bankam) (дата звернення: 04.11.2024);
24. Національний банк України. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року №22: Постанова НБУ від 19 квітня 2022 року №76. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_19042022_76 (дата звернення: 04.11.2024);
25. Національний банк України. Про внесення змін до постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року №22: Постанова Правління НБУ від 4 листопада 2022 року №228. URL:

https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_04112022_228 (дата звернення: 04.11.2024);

26. Національний банк України. Про здійснення купівлі облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» у період дії воєнного стану: Постанова від 8 березня 2022 року №43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n57 (дата звернення: 04.11.2024);
27. Національний банк України. Про особливості Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану: Постанова НБУ від 24.02.2022 №22. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/ Resolution_24022022_22 (дата звернення: 04.11.2024);
28. Національний банк України. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова НБУ від 24 лютого 2022 року №18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18 (дата звернення: 04.11.2024);
29. Національний банк України. Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків. URL: https://bank.gov.ua/files/PInterestRates_Facts.xls (дата звернення: 26.11.2024);
30. Національний банк України. Стан фінансового сектору України та заходів НБУ з підтримки його безперебійного функціонування в умовах воєнного стану. 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/stan-finansovogo-sektoru-ukrayini-ta-zahodi-nbu-z-pidtrimki-yogo-bezperebiynogo-funktsionuvannya-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення: 04.11.2024);
31. Національний банк України. Статистика ринку ліквідності. URL: https://bank.gov.ua/ua/markets/liquidity (дата звернення: 04.11.2024);
32. Національний банк України. У І кварталі збиток банківського сектору становив 160 млн грн через формування резервів під очікувані збитки від наслідків війни. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-

bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyni (дата звернення: 04.11.2024);

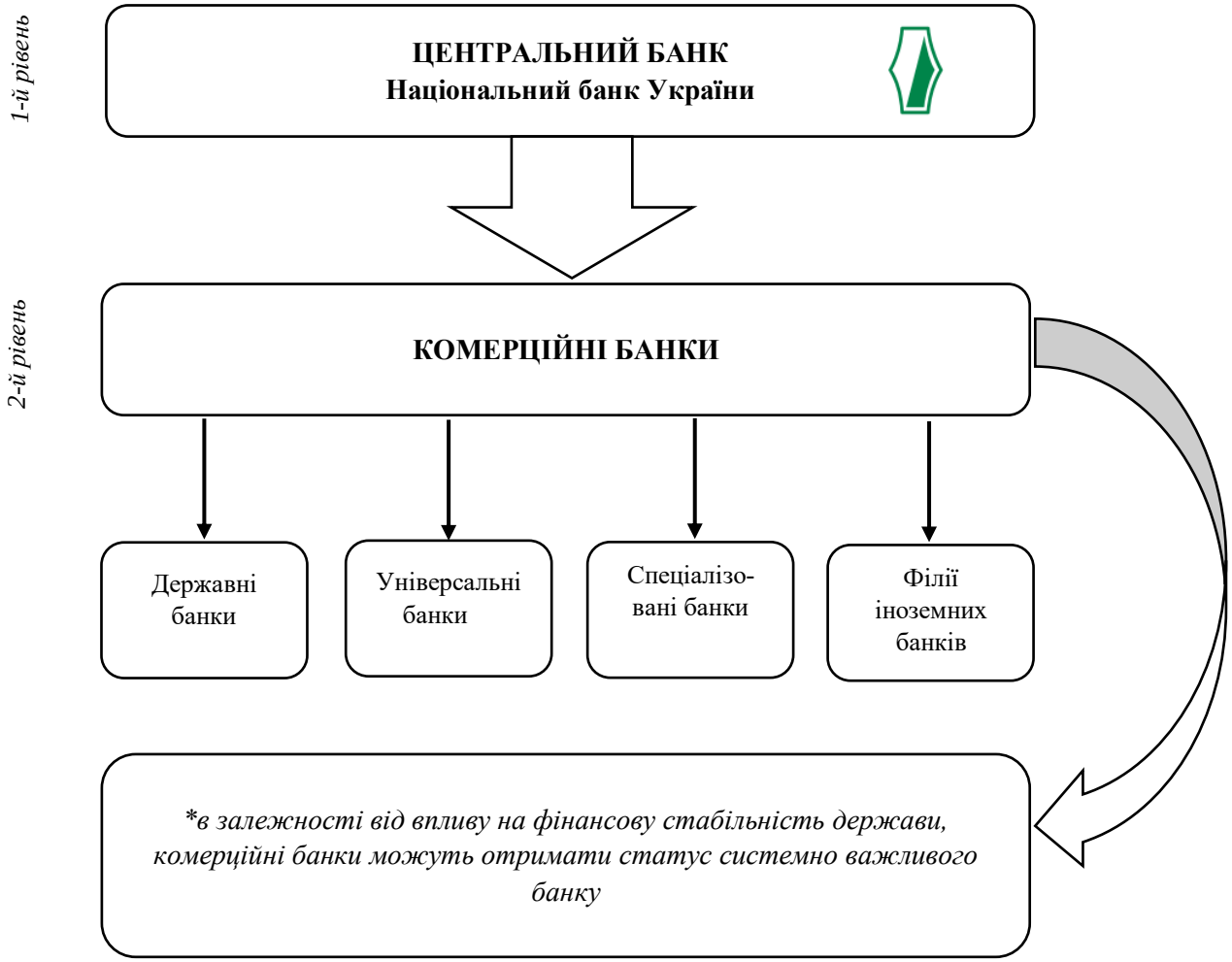
33. Національний банк України. У 2023 році уряд залучив від продажу ОВДП на аукціонах 566 млрд грн в еквіваленті, а загалом упродовж воєнного стану – майже 818 млрд грн в еквіваленті. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2023-rotsi-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auktsionah-566-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--mayje-818-mlrd-grn-v-ekvivalenti (дата звернення: 04.11.2024);
34. Національний банк України. Уточнено порядок надання кредитів рефінансування для підтримки ліквідності банків. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/utochneno-poryadok-nadannya-kreditiv-refinansuvannya-dlya-pidtrimki-likvidnosti-bankiv) (дата звернення: 04.11.2024);
35. Національний банк України. Фінансова стабільність: звіт за перше півріччя 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 04.11.2024);
36. Національний банк України. Що таке військові ОВДП та як їх можна придбати. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/nbu-shcho-take-vijskovi-ovdp-ta-yak-yih-mozhna-pridbati (дата звернення: 04.11.2024);
37. Президент України. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 04.11.2024);
38. Прокопенко Н.С., Мирончук В.М., Шепель І.В. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 41. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1556/1497 (дата звернення: 06.10.2023);

39. Фінансовий клуб. Нацбанк скорочує антикризове рефінансування банків. URL: https://finclub.net/news/natsbank-skorochuie-antykryzove-refinansuvannia -bankiv.html (дата звернення: 04.11.2024);
40. Фінбаланс. Ю. Гелетій: банки майже повністю погасили бланкове рефінансування. URL: https://finbalance.com.ua/news/heletiy-banki-mayzhe-povnistyu-pohasili-blankove-refinansuvannya (дата звернення: 04.11.2024);
41. Форбс. Скільки економіка України втратила через блекаути та блокування портів Росією – підрахунки економістів. URL: https://forbes.ua/money/skilki-ekonomika-ukraini-vtratila-cherez-blekauti-ta-blokuvannya-portiv-rosieyu-pidrakhunki-ekonomistiv-02032023-12119 (дата звернення: 04.11.2024);
42. Форбс. Чи дійсно інвестиції у військові облігації допомагають Україні перемагати? Розбираємося на прикладі інших країн. URL: https://forbes.ua/money/chi-diysno-investitsii-u-viyskovi-obligatsii-dopomagayut-ukraini-peremagati-rozbiraemosya-na-prikladi-inshikh-krain-15092022-8337 (дата звернення: 04.11.2024);
43. Хуторна М. Е. Обґрунтування визначальних ознак процесу забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. *Фінансова республіка*. 2020. Вип. 75. URL: https://fr.stu.cn.ua/tmppdf/75.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
44. Цензор.НЕТ. Українці зняли з банківських рахунків 35 мільярдів з початку війни – голова Ради НБУ. URL: https://biz.censor.net/news/3326148/ukrayintsi_znyaly_z_bankivskyh_rahunkiv_35_milyardiv_z_pochatku_viyiny_golova_rady_nbu (дата звернення: 04.11.2024).

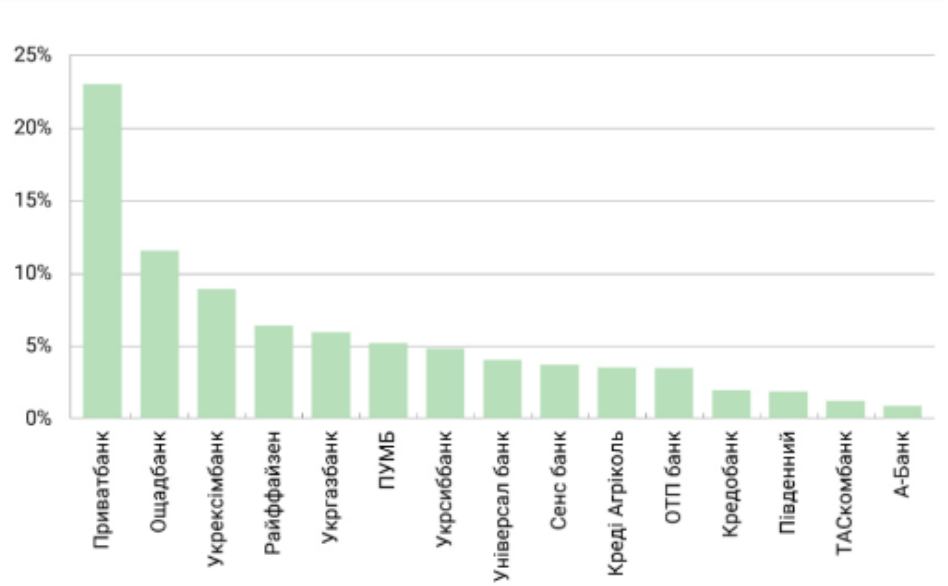
# ДОДАТКИ

## Додаток А

Структура банківської системи України



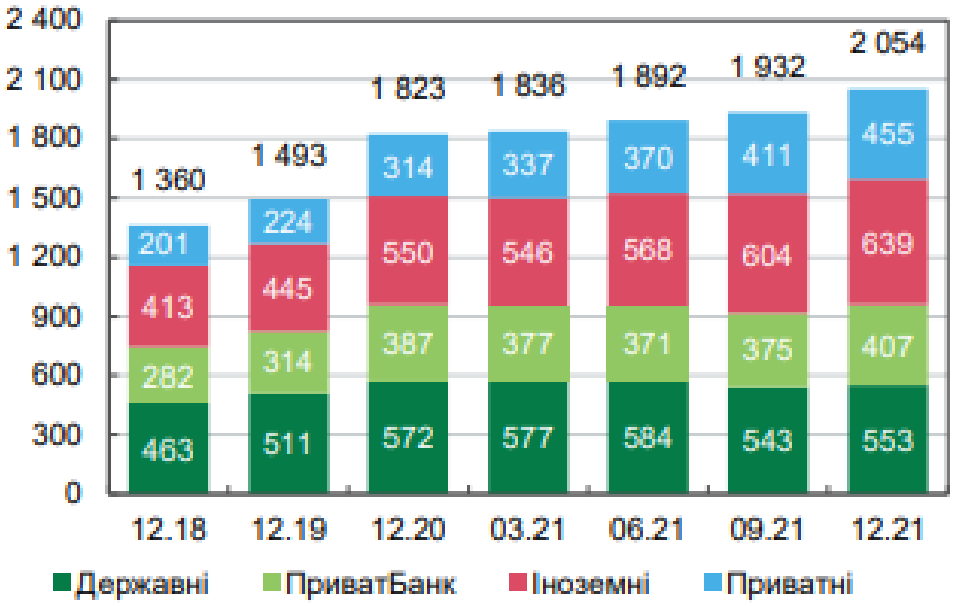

Частка чистих активів системно важливих банків (станом на 01.01.2024)



**Додаток Б**

Чисті активи за групами банків, млрд грн

(скориговані на резерви за активними операціями банків)



**Додаток В**

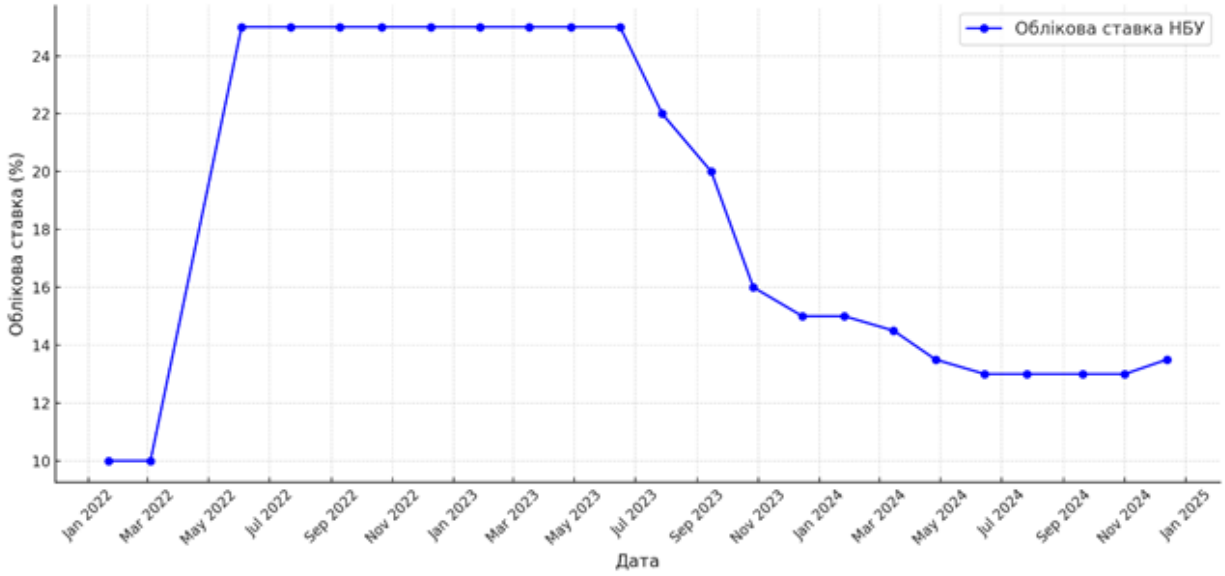
Інструменти рефінансування

(станом на 01.01.2022)

| **Інструмент рефінансування** | **Мета** | **Умови** | **Ставка** |
|---|---|---|---|
| Кредити овернайт | Надання банкам короткострокової ліквідності на термін до одного робочого дня | Надавались під забезпечення (заставу) державних цінних паперів, іноземної валюти та інших активів, що відповідають вимогам НБУ | На рівні облікової ставки + певний відсоток (на кінець 2021 року: облікова ставка 9%, ставка за кредитами овернайт 11%) |
| Кредити на строк до 90 днів | Підтримка банків середньостроковою ліквідністю | Надавались на строк до 90 днів під заставу високоліквідних активів, таких як державні цінні папери | Фіксована, залежала від облікової ставки НБУ |
| Тендери з рефінансування на строк до п’яти років | Надання довгострокової ліквідності для банківської системи | Проводились тендери з рефінансування, кошти надавались на строк 1–5 років під заставу державних цінних паперів | Визначалась за результатами тендера, виходячи з облікової ставки та ринкових умов |
| Механізм екстреної підтримки ліквідності (ELA) | Забезпечення стабільності банків у випадку екстреної потреби в ліквідності | Надавались банкам у скрутному фінансовому становищі, але з перспективою стабілізації; забезпеченням виступали високоліквідні активи | Вище облікової ставки, з урахуванням ризиків, за рішенням НБУ |

**Додаток Г**

Зміна облікової ставки НБУ (2022-2024)



**Додаток Д**

Динаміка зростання інвесторів в ОВДП

